

Institutt for barnevern og sosialt arbeid

Bruk av vergemål i ettervern?

Brukermedvirkning, kontinuitet og samhandling: forhold ved vergemålsordningen som kan påvirke hvordan vergemål kan brukes i ettervern.

Ellen Jakobsson Strømsø

Masteroppgave i barnevern, BVE-3940, mai 2022

Forord

Dette er andre gang jeg skriver om vergemål. Da jeg skrev bacheloroppgave i 2020, satt jeg igjen med en følelse av at jeg hadde for få ord, og for liten tid, til å gripe an temaet. Den samme følelsen har jeg hatt i arbeidet med masteroppgaven. Vergemål er et stort og viktig tema, og jeg håper, igjen, å få komme tilbake til det ved en senere anledning. Jeg opplever at vergemålsordningen ikke i stor nok grad betraktes som en sosialfaglig ordning, og håper med denne oppgaven å kunne bidra til noe mer kunnskap.

Under arbeidets gang har planene endret seg, fra en kvantitativ studie, som viste seg for omfattende innenfor rammene av en masteroppgave, til en kvalitativ intervjustudie hvor det viste seg vanskelig å få tak i informanter. Da jeg til slutt landet på en kvalitativ dokumentanalyse, oppleves omstillingene som en viktig del av prosessen, og jeg lærte mye underveis.

Det er mange som har bidratt i prosessen.

Jeg ønsker å takke min kone, som har bidratt som den viktigste samtalepartneren i arbeidet, i tillegg til å yte bakkeservice i hverdagen, og være støttespiller gjennom alle opp- og nedturer.

Takk til mitt barn som har holdt ut med en til tider uvanlig fraværende og irritert forelder.

Takk til min veileder Robert Myrvang, som har vært med gjennom endringer i prosessens gang, og kommet med viktige innspill til omstruktureringer, oppstramminger og innsnevring.

Takk til min bror som alltid stiller opp til diskusjoner om vitenskapsteori og -filosofi.

Takk til mine medstudenter som via messengergruppe, og digitale samlinger, har bidratt til å gjøre veien mot en ferdig master både faglig spennende og hyggelig.

Takk til Øystein Østraat, ved Statens Sivilrettsforvaltning som har vært behjelpelig med opplysninger om dataregistrering og tall knyttet til unge voksne med vergemål.

Takk til arbeidsgiver og kolleger i Storfjord kommune som har gjort det mulig for meg å gjennomføre masterstudiet.

Sammendrag

Bruk av vergemål i ettervern?

I oppgaven undersøkes hvordan vergemål kan brukes for unge voksne som mottar ettervern etter barnevernloven. Det er gjort en kvalitativ dokumentanalyse av lovforarbeid, lovverk og dokumenter fra Statens Sivilrettsforvaltning. Det er brukt hermeneutisk tilnærming i analysen, hvor forhold som kan påvirke hvordan vergemål kan brukes i ettervern er kategorisert, analysert og diskutert med utgangspunkt i teori som omhandler blant annet skjønnsutøvelse, brukermedvirkning, normalisering og styring. Det tas utgangspunkt i en sosialkonstruktivistisk forståelse av at kunnskap ikke anses som endelig, eller objektiv, men som produsert innenfor en kontekst. Implikasjoner for praksisfeltet er i fokus, og forforståelsen av vergemålsordningen som en sosialfaglig velferdsordning ligger til grunn for oppgaven. Problemstillingen som blir belyst lyder: *Hvilke forhold ved vergemålsordningen knyttet til brukermedvirkning, kontinuitet og samhandling kan påvirke hvordan vergemål kan brukes i ettervern.* Det diskuteres at vergemål potensielt kan brukes for å bidra til kontinuitet og med råd og veiledning for å bidra til økonomisk stabilitet. Samtidig ser det ut til at vergemålsordningen inneholder en dobbelthet både når det gjelder forståelsen av brukermedvirkning og selvbestemmelse, og i synet på vergehaver. På grunn av dette, og på grunn av stor grad av individuell skjønnsutøvelse hos vergene knyttet til selvbestemmelse og medvirkning, fremstår graden av ivaretagelse av grunnleggende sosialfaglige verdier i vergemålsordningen som tvetydig. Dette omhandler fremfor alt den underliggende muligheten for vurdering av samtykkekompetanse, og i ytterste konsekvens fratakelse av rettslig handleevne, i kombinasjon med manglende kompetansekrav til verger. Det fremkommer også at rammene for samhandling mellom ettervernet og verge er uklare, og at dette er knyttet til vergers mandat og ordningens organisering. Det kan også se ut som at vergemålsordningen ikke primært er tilpasset unge voksne som lever aktive liv.

Innholdsfortegnelse

1	Innledning.....	1
1.1	Oppgavens struktur	3
1.2	Avgrensning og begrepsavklaring.....	3
2	Introduksjon til oppgavens tema	4
2.1	Vergemålsordningen: bakgrunn, hensikt og kritikk.....	4
2.2	Ettervern etter barnevernloven: hensikt og utfordringer	8
2.3	Politiske og lovmessige intensjoner på velferdsfeltet	11
3	Teoretiske tilnærminger	14
3.1	Brukermedvirkning og selvbestemmelse	14
3.2	Normalisering og styring.....	16
3.3	Kontinuitet og økonomisk stabilitet	19
3.4	Profesjonalisering, kompetanse og skjønnsutøvelse	20
3.5	Utdypende om valg av problemstilling	22
4	Metode.....	24
4.1	Vitenskapsteoretisk utgangspunkt og metodologi.....	24
4.2	Beskrivelse av analyseprosessen	25
4.3	Utvalg av datamateriale.....	26
4.4	Metodekritikk	28
5	Resultater og diskusjon	31
5.1	Brukermedvirkning i vergemålsordningen.....	32
5.1.1	Brukermedvirkning: med hensikt om selvbestemmelse.....	33
5.1.2	Brukermedvirkning: med premiss om enighet med vergen?	36
5.1.3	Synet på vergehaver i vergemålsordningen	39
5.1.4	Styring med hensikt om normalisering av vergehaver.....	43
5.1.5	Oppsummering av resultater knyttet til brukermedvirkning	45
5.2	Vergemål som svar på behovet for kontinuitet i ettervern	45

5.2.1	Betingelser for kontinuitet i oppfølging av unge voksne	46
5.2.2	Oppsummering av resultater knyttet til kontinuitet.....	50
5.3	Samhandling: betingelser som påvirker samarbeid.....	50
5.3.1	Samarbeid: muligheter og utfordringer	50
5.3.2	Profesjonalisering: manglende kompetansekrav, men store krav til skjønnsutøvelse	54
5.3.3	Oppsummering av resultater knyttet til samhandling	60
5.4	Implikasjoner for hvordan vergemål kan brukes i ettervern	62
6	Oppsummering	65
6.1	Avsluttende betraktninger	67
	Referanseliste	70
	Vedlegg: selvvalgt litteratur	78

Bruk av vergemål i ettervern?

Brukermedvirkning, kontinuitet og samhandling: forhold ved vergemålsordningen som kan påvirke hvordan vergemål kan brukes i ettervern.

1 Innledning

I innledningen redegjøres for eget utgangspunkt og interesse for oppgavens tema, samt for valgt problemstilling. Oppgavens struktur blir så presentert, før det blir redegjort for avgrensning og begrepsavklaringer.

Overordnet tema for masteroppgaven er vergemålsordningen, og hvordan vergemål kan brukes for unge voksne som mottar ettervern etter lov om barnevern av 19.juli 1992 nr.100 (heretter barnevernloven). Vergemål var også tema i min bacheloroppgave i sosialt arbeid fra 2020, hvor vergers forståelse og ivaretagelse av selvbestemmelse hos vergehavere ble undersøkt. I den forbindelse fremstod det tydelig at det er lite forskning om vergemål etter at nåværende lovverk trådte i kraft i 2013. Et vergemål er en forholdsvis inngripende ordning i menneskers privatliv, og det kan argumenteres for at jo mer inngripende en ordning er, desto mer kunnskap om ordningen bør det være. Jeg forstår vergemålsordningen i stor grad som en sosialfaglig velferdsordning, og synes at den er tjent av å betraktes i et sosialfaglig perspektiv.

Min arbeidsbakgrunn er fra det sosialfaglige feltet. Jeg er utdannet sosionom, og har blant annet erfaring fra arbeid med mennesker med psykiske og fysiske funksjonsnedsettelse, fra psykisk helse, og rusarbeid og fra fosterhjemsarbeid. Arbeid med mennesker som av ulike grunner har behov for ekstra støtte, har ført til at jeg på forskjellige måter har kommet i kontakt med ulike aspekter av utøvelsen av vergemål. Kontakten med verger, vergehavere og Statsforvalter fra min posisjon som ansatt i kommunale tjenester er utgangspunktet for min interesse. Interessen omhandler også i stor grad samarbeidet mellom velferdstjenester, og overgangen mellom de ulike tjenestene. Her har oppfølging av unge voksne gjennom overgangen fra barn til voksen pekt seg spesielt ut. Hva skjer med barn som har fått tett

oppfølging gjennom barnevernet og som så blir voksne? Et spesielt viktig område er håndtering av hverdagsøkonomi. Vergemålsordningen er en av de velferdsordninger som kan bistå med støtte til mennesker i henhold til praktiske økonomiske spørsmål. På bakgrunn av denne interessen, er det i oppgaven valgt å fokusere på vergemålsordningen og hvordan den kan brukes for unge voksne som mottar ettervern.

Vergemål er også et aktuelt tema, som berører mange, da det gjentatte ganger har vært i medias søkelys. Et kjent eksempel er «Tolgasaken» hvor feilaktig diagnostisering førte til opprettelse av vergemål (Vollan & Kampestuen, 2021). Andre eksempler omhandler verger som har svindlet vergehaver, verger som ikke har handlet etter vergehavers ønske, eller verger som har mange vergeoppdrag (Hjetland, 2019) (Hykkerud, 2019) (Skarrud, Gildestad, & Jåsund, 2019). Når vergemål omtales i media er det ofte i et kritisk ordlag, noe som også tilsier at det er behov for å forske på vergemålsordningen.

Vergemål kunne vært sett på med utgangspunkt i andre sosialfaglige tjenester for voksne, som for eksempel NAV, kommunal psykisk helse- og rustjeneste, eller tjenester for mennesker med psykisk utviklingshemning. Når det i oppgaven tas utgangspunkt i ettervern regulert i barnevernloven, er det av to grunner. Den ene er at ettervern er en ordning som er tidsavgrenset knyttet til alder, og dermed må erstattes av andre ordninger som personer med behov for videre oppfølging kan overføres til. Den andre grunnen er at vergemål og ettervern på flere måter ligner hverandre. Innholdet i ordningenes samfunnsoppdrag overlapper i noen grad. Noen eksempler på bistand som kan gis gjennom både vergemål, og tiltak i ettervern, er råd og veiledning, beslutningsstøtte eller bistand med å betale regninger eller klage på vedtak.

Det er valgt å formulere følgende problemstilling:

Hvilke forhold ved vergemålsordningen knyttet til brukermedvirkning, kontinuitet og samhandling kan påvirke hvordan vergemål kan brukes i ettervern?

Under punkt 3.4 redegjøres nærmere for formulering av problemstillingen på bakgrunn av introduksjon til tema og teoretisk tilnærming.

1.1 Oppgavens struktur

Kapittel 1 inneholder videre avgrensning og begrepsavklaring. Kapittel 2 inneholder introduksjon til oppgavens tema. Vergemålsordningen og ettervern etter barnevernloven, samt politiske og lovmessige intensjoner på velferdsfeltet blir belyst. I kapittel 3 blir det gjort rede for teoretisk tilnærming knyttet til «brukermedvirkning og selvbestemmelse», «normalisering og styring», «kontinuitet og økonomisk stabilitet» og «profesjonalisering, kompetanse og skjønnsutøvelse». Til slutt redegjøres nærmere for problemstilling og hensikt med oppgaven. I kapittel 4 redegjøres for vitenskapsteoretisk ståsted, valgt av metode og analyseprosessen. Kapittel 5 inneholder presentasjon og diskusjon av resultater og hvilke implikasjoner disse har for praksis. I kapittel 6 oppsummeres hvordan problemstillingen er blitt belyst, og det blir gjort noen avsluttende betraktninger knyttet til resultater og behov for videre forskning.

1.2 Avgrensning og begrepsavklaring

Oppgaven omhandler bruk av vergemål i ettervern. Det er viktig å understreke at vergemål ikke er aktuelt for alle som mottar ettervern etter barnevernloven. Vergemål er en ordning for mennesker som fyller spesifikke kriterier, og oppgaven blir derfor relevant i de saker hvor retten til verge og ettervern overlapper.

Oppgaven omhandler vergemål for voksne. Vergemål kan omhandle økonomiske og personlige forhold. Personlige forhold er også knyttet til økonomiske, eller personrettslige spørsmål, som for eksempel inngåelse av husleiekontrakt. Det kan i sjeldne tilfeller være forbundet med fratakelse av rettslig handleevne. Vergemål kan også opprettes for personer som mangler samtykkekompetanse i en eller flere situasjoner. I oppgaven undersøkes primært vergemål for voksne, som ikke er fratatt rettslig handleevne, og hvor personen som har verge har samtykkekompetanse. Likevel vil samtykkekompetanse og fratakelse av rettslig handleevne diskuteres, da vurdering av disse alternativene kan forekomme i forlengelsen av et vergemål. Det er i oppgaven ikke gått inn på forhold knyttet til verge og Statsforvalters forvaltning av formuer eller næringsdrift.

Vergeharver:

I oppgaven brukes vergehaver om den person som har fått oppnevnt verge. Begrepet brukes ikke i lovverket, men i andre offisielle tekster. Det fremstår som et tydelig begrep og det er derfor valgt å bruke dette fremfor for eksempel «person med verge» eller «person satt under vergemål».

Fylkesmann/Statsforvalter:

I januar 2021 endret Fylkesmannen navn til Statsforvalteren. I flere dokumenter referert i oppgaven brukes Statsforvalterens tidligere navn – Fylkesmannen. I egenprodusert tekst brukes konsekvent Statsforvalter, selv om det i dokumentet det kildehenvises til brukes Fylkesmannen. I direktesitat av tekst står navnet som i originalteksten. Det er valgt å opplyse om dette her, heller enn å ved hver slik anledning kommentere navneskiftet.

2 Introduksjon til oppgavens tema

I innledningen ble det redegjort for egen bakgrunn og interesse for vergemålsordningen. For å skape et overblikk over temaet, og plassere det i en sosialfaglig kontekst, gis det i dette kapittel en kort oppsummering av organisering og hensikt med vergemålsordningen og ettervernet etter barnevernloven. I tillegg redegjøres det kort for politiske og lovmessige intensjoner som har gjort seg gjeldende på velferdsfeltet, og som oppleves relevante for oppgavens tema.

2.1 Vergemålsordningen: bakgrunn, hensikt og kritikk

Nåværende lov om vergemål av 26. mars 2010 nr. 9 (heretter vergemålsloven) er relativt ny. Den trådte i kraft i 2013, etter en omfattende omarbeiding av to tidligere lovverk; vergemålsloven fra 1927 og umyndiggjøringsloven fra 1898 (Sande et al., 2017).

I 2004 ble NOU 2004:16 Vergemål (heretter NOU Vergemål) avgitt, etter en utredning gjort av et utvalg oppnevnt av Justis- og politidepartementet i 2001. Oppdraget var blant annet å

gjennomgå vergenes og overformynderienes oppgaver. Utvalget skulle også vurdere om det som da het overformynderi fortsatt skulle være en kommunal ordning, eller om den skulle sentraliseres og bli statlig. Utvalgets forslag var å erstatte de to tidligere lovene med én lov, med sikte på «å fremme likebehandling av brukerne av vergemålstjenesten, herunder å bedre rettsikkerheten og ivareta integriteten til mindreårige og voksne med behov for vergemål» (Sande et al., 2017, s. 34), I dag er vergemålsordningen organisert gjennom Statsforvalterembetet, hvor Statens Sivilrettsforvaltningen (heretter Sivilrettsforvaltningen) er den sentrale myndigheten. Det er også etter forslag i NOU Vergemål innført en ordning med faste verger for å bidra til profesjonalisering av vergemålsordningen (NOU 2004:16, s. 23).

Statsforvalteren kan opprette vergemål etter begjæring fra personen selv, nære slektninger eller fra lege. Det kan også sendes en melding om behov for vergemål fra andre, for eksempel kommunale tjenester. Melding eller begjæring kan sendes inn dersom en person trenger bistand med å ivareta økonomiske eller personlige interesser (Statens Sivilrettsforvaltning, u.å.a).

Vergemålsordningen kan brukes når vilkårene i vergemålsloven (2010) § 20 er oppfylt. Vilråene omhandler personens fysiske eller psykiske tilstand, at personen ikke fullt ut kan ivareta sine interesser, og at det må foreligge et behov for vergemål (Sande et al., 2017, s. 200). Vergemålsloven (2010) § 20 1. ledd lyder:

Den som har fylt 18 år, og som på grunn av sinnslidelse, herunder demens, psykisk utviklingshemming, rusmiddelmisbruk, alvorlig spilleavhengighet eller alvorlig svekket helbred ikke er i stand til å ivareta sine interesser, kan settes under vergemål hvis det er behov for det.

På skjema for begjæring om vergemål, omformuleres dette til at en person som «trenger bistand eller antas å trenge bistand til å ivareta sine egne økonomiske eller personlige interesser på grunn av sin fysiske og/eller psykiske tilstand eller funksjonsevne» (Statens Sivilrettsforvaltning, u.å.b) I tillegg kommer vilkår etter vergemålsloven (2010) § 20 2. ledd, om at den som settes under vergemål skal samtykke i opprettelsen. 3 ledd i samme paragraf

omhandler muligheten for å få opprettet vergemål for personer under 18 år når det anses nødvendig at vergemålet fortsetter uavbrutt etter fylte 18 år.

Ifølge Årsmelding om vergemål for 2021 (Statens Sivilrettsforvaltning, 2021) hadde 42 561 voksne verge i 2021. 92 % av disse hadde en nærstående eller bekjent som verge. Ca 250 verger har mellom 2 og 20 vergehavere, og like mange verger har over 20 vergehavere. I tillegg til verger som kjenner vergehaveren fra før, kan det oppnevnes faste verger. Det er gjerne disse som har flere enn én vergehaver. For å bli fast verge kreves det en uttømmende politiattest. Det stilles ikke ellers spesielle krav til utdanning eller kompetanse, foruten at vergen ikke selv kan være satt under vergemål. Etter forskrift til vergemålsloven (2013) (heretter vergemålsforskriften), skal Statsforvalteren i hvert distrikt sørge for at vergene får nødvendig opplæring for å kunne utføre vervet på en forsvarlig måte. Opplæringen skal foregå ved oppnevningen, og senere ved behov, og skal tilpasses vergemålets innhold og omfang (vergemålsforskriften, 2013).

Når det kommer til kunnskap om vergehavere, og i hvor stor grad det er overlapp mellom unge voksne i ettervern og unge voksne med verge er det ikke lyktes i å finne data på dette. Sannsynligvis fordi slike datainnsamlinger ikke er gjort. Det har imidlertid ved kontakt med Sivilrettsforvaltningen lyktes i å få tak i tall som kan si noe om gruppen unge vergehavere generelt.

Sivilrettsforvaltningen (2022) opplyser at de har ufullstendige data tilbake i tid om hvilken diagnose hos vergehaver som har ført til opprettelse av vergemål, men at det med utgangspunkt i tall fra de siste to årene, er mulig å anta at mer enn halvparten av vergemål for personer mellom 18 og 25 år omfatter gruppen som har diagnoser som faller innenfor kategorien psykisk utviklingshemming. For denne gruppen kan det antas at primært foreldre eller andre nærstående blir oppnevnt som verge i forbindelse med 18-årsdagen. Omtrent 20 % av vergehavere mellom 18 og 25 år er registrert med diagnosen sinnslidelse, som omfatter ulike former av psykiske lidelser, men disse tallene er usikre (Statens Sivilrettsforvaltning, 2022). Ifølge Sivilrettsforvaltningen (2022) er det ca 700 personer i hvert årskull mellom 18 og 25 år som har verge. Hva gjelder fratakelse av rettslig handleevne er det per i dag totalt ca 300 personer som helt eller delvis har begrensninger i sin rettslige handleevne (Statens

Sivilrettsforvaltning, 2021) Dette er med andre ord en sjeldent brukt ordning. Hvor ofte det hentes inn vurderinger om samtykkekompetanse finnes det ifølge Sivilrettsforvaltningen (2022) ikke aggregerbare tall på.

Selv om, eller på grunn av, at vergemålsloven er ny, er det kommet forslag om endring av lovverket. I regjeringens handlingsplan for likestilling av personer med funksjonsnedsettelse 2020 -2025 vektlegges spesielt selvbestemmelse, medvirkning, deltakelse og inkludering. Et av tiltakene er et forslag til endring i loven, hvor hensikten er å tydeliggjøre at opprettelse ikke er i strid med personens vilje, selv om vedkommende ikke har samtykkekompetanse (Kulturdepartementet, 2019, ss. 28-29). Forslaget er nå under vurdering i Justis- og beredskapsdepartementet (Justis- og beredskapsdepartementet, 2018). Et annet tiltak som er blitt iverksatt gjennom regjeringens handlingsplan, er en gjennomgang for å avdekke ufrivillige vergemål. Dette gjelder også de som ble opprettet før nytt lovverk var på plass. Det ble sendt ut brev til alle vergehavere med forespørsel om hvorvidt de ønsker å ha verge. Som et resultat av dette ble 255 vergemål avsluttet i 2019 (Justis- og beredskapsdepartementet, 2020).

Etter innføring av ny vergemålslov i 2013, er det utført begrenset med forskning på området. Særlig gjelder dette området voksne vergehavere som er samtykkekompetent. Den forskning som er funnet omhandler imidlertid ofte ulike aspekter ved selvbestemmelse. I 2015 sendte likestillings- og diskrimineringsombudet en rapport til FNs komité for rettighetene til mennesker med nedsatt funksjonsevne (Likestillings- og diskrimineringsombudet, 2015). Her var vergemål et av flere tema som ble omtalt. I rapporten fremkom flere menneskerettslige utfordringer knyttet til den nye vergemålsordningen, blant annet gjennom en spørreundersøkelse til verger. Der svarte 67 % at de mangler opplæring når det kommer til å aktivt fremme selvbestemmelse hos vergehaver (Likestillings- og diskrimineringsombudet, 2015, s. 32). Jüriloo (2016) skriver i en artikkel på bakgrunn av rapporten at «*Vergemålsloven åpner for at vergen tar beslutninger som den som er satt under vergemål motsetter seg*» og viser her til de tilfeller hvor vergehaver er fratatt rettslig handleevne, eller hvor en lege erklærer at vergehaver ikke er samtykkekompetent. Østenstad (2016) skriver i en kritisk artikkel at vergemålsloven sammenlignet med for eksempel lovgivningen om tvang i helse-

og omsorgssektoren er lite individorientert, at individtilpasning av vergemålsloven ikke er tilstrekkelig gjennomført, og at utformingen av vilkår for etablering og utøving av vergeoppdrag fortsatt har et stykke å gå.

I oppgaven undersøkes hvordan vergemål kan brukes i ettervern. Muligheten for å få verge er som tidligere nevnt knyttet til spesifikke kriterier, og er derfor ikke aktuelt for alle unge voksne som mottar ettervern. Ettervernets bruk av vergemål vil derfor avhenge av at kriteriene er oppfylt for den enkelte unge voksne. Vurderingen av mulighet å sende inn begjæring om vergemål, eller melding om behov for vergemål, vil i tillegg avhenge av hvorvidt ansatte i ettervernet har kjennskap til vergemålsordningen, og vurderer at denne kan betraktes som en ordning som kan tilføre noe i ettervernet. For å få en forståelse av hvordan ettervernet kan forholde seg til, og samhandle med vergemålsordningen redegjøres videre for ettervernets organisering og hensikt. Det vises også til hvordan ordningenes oppgaver er overlappende, og hvilke utfordringer i ettervernet som kan tenkes å dra nytte av å vurdere vergemål for unge voksne i overgangen til voksenlivet.

2.2 Ettervern etter barnevernloven: hensikt og utfordringer

Barnevernet består av en statlig og en kommunal del. Gjeldende lovverk er barnevernloven. Ettervernet er primært en del av barnevernets kommunale ansvar og omfattes av barnevernloven. Fra 1. januar 2021 omhandler ettervern tiltak for unge voksne fra 18 år inntil fylte 25 år. Frem til da var øvre aldersgrense 23 år (barne- og familiedepartementet, 2021). Ettervernet er i økende grad blitt vektlagt de siste tiårene. I 2009 ble ettervernet styrket gjennom lovendring, ved at det ble innført begrunnelsesplikt for vedtak (BUFDIR, 2021).

Ettervern er ulikt organisert i kommunene. I større kommuner er det gjerne egne ansatte eller team som jobber med å følge opp unge voksne. I små kommuner kan det være samme ansatte som utfører alle barnevernets kommunale oppgaver. Alle som har hatt vedtak etter barnevernloven frem mot 18-årsdagen har ifølge barnevernloven (1992, § 1-3) rett på ettervern, hvis det er til barnet beste. Tiltak som er fattet før 18-årsdagen kan videreføres, eller vedtak om nye tiltak kan fattes. Vedtak kan omfatte alle hjelpetiltak og omsorgstiltak som

barnevernet favner. Det kan være videreføring av fosterhjem eller fritidskontakt, råd og veiledning eller økonomisk støtte. Det kan også være tiltak spesielt rettet mot aldersgruppen, som ulike typer botiltak og bostøtte, eller økonomisk støtte til bolig. Barnevernet plikter å tilby individuell plan til de som mottar flere kommunale eller statlige tjenester. Barnevernet plikter også å samarbeide med andre tjenester. Ettervern er frivillig, og den unge voksne kan når som helst si nei til videre tiltak. Der er også mulighet for en ung voksen som ved overgangen til 18-årsdagen har sagt nei til ettervern for å ta kontakt med barnevernet på nytt for å be om videre ettervern. Ettervernet skal tilpasses den enkeltes behov, og den unge voksne har rett til å medvirke i egen sak (barnevernloven, 1992).

I 2011 sendte Barne- likestillings- og inkluderingsdepartementet ut et rundskriv som legger føringer for hvordan det kommunale barnevernet skal forstå lovverket knyttet til ettervern (Barne- likestillings- og inkluderingsdepartementet, 2011). Ifølge dette rundskrivet, Q-13/2011, er formålet med tiltak etter fylte 18 år «å bidra til at ungdommene opplever overgangen til en selvstendig voksentilværelse som trygg og forutsigbar» (Barne- likestillings- og inkluderingsdepartementet, 2011, s. 3). Det overordnede målet er ifølge samme rundskriv «at ungdommen gradvis skal settes i stand til å greie seg på egen hånd» (Barne- likestillings- og inkluderingsdepartementet, 2011, s. 3). Det påpekes også at dersom tiltak etter barnevernloven ikke skal opprettholdes etter fylte 18 år, må barneverntjenesten i samråd med ungdommen «undersøke om det er behov for tiltak eller tjenester som ligger under andre lover» (Barne- likestillings- og inkluderingsdepartementet, 2011, s. 4). Vedtak om ettervernstiltak skal i henhold til barnevernloven (1992) § 1-3, andre ledd, på lik linje med andre vedtak etter barnevernloven fattes med hensyn til barnets beste, i § 4-1 (barnevernloven 1992).

I 2020 ble rapporten «Ettervern – en god overgang til voksenlivet», utført på oppdrag av BUFDIR lagt frem (Paulsen, et al., 2020). Det er en studie av hvordan ettervernstilbudet fungerer, og om det er «egnet til å bistå ungdom i barnevernet i overgangen til voksenlivet og til å få et godt voksenliv» (Paulsen, et al., 2020, s. 23). I det tidsrom rapporten undersøker var ettervern avgrenset til å gjelde 18 til fylte 23 år. Det fremkommer at 20 % av de som har vært i barnevernet mottar ettervernstiltak noen gang i alderen 19-23. Imidlertid blir de fleste tiltak

avsluttet etter 20 års alder. De fleste som mottar ettervern har hatt tiltak utenfor hjemmet, i fosterhjem eller institusjon. Rapporten viser at av gruppen som har fått ettervern er det 28,5 % som mottar helse relaterte ytelser, og at 30 % av disse har vedtak om uføretrygd. De er også i mindre grad i arbeid enn kontrollgruppa.

Det fremkommer også i rapporten at mange ungdommer opplever en brå overgang til voksenlivet, og at det er behov for støtte som ligner det foreldre vanligvis gir. Støttebehovet kan omfatte blant annet praktisk hjelp, emosjonell støtte og råd og veiledning. Det vises også til økonomiske problemer og økonomisk ustabilitet, og konkluderes med at ungdom som har hatt tiltak etter barnevernloven har betydelig større risiko for å bli sosialt ekskludert sammenlignet med andre ungdommer. Færre fullfører videregående skole, færre har arbeidsforhold tidlig i voksenlivet, større andel mottar arbeidsavklaringspenger, uføretrygd og økonomisk sosialhjelp. Det fremheves at den enkeltes behov må stå i sentrum, og konkluderes med at *«ungdommer bør ha en støtteperson i overgangen til voksenlivet, som både støtter, koordinerer og sørger for at ungdommen har noen å henvende seg til ved behov»* (Paulsen, et al., 2020, s. 210). Rapporten konkluderer med at ettervernet bør være med i planleggingen allerede fra starten i en barnevernssak for å bidra til kontinuitet. Det påpekes også at behovet for støtte ikke opphører på bestemte tidspunkt, som for eksempel ved 18, 20 eller 23 års alder, men at behovet ofte strekker seg videre inn i voksenlivet (Paulsen, et al., 2020).

I rundskrivet om ettervern (Barne- likestillings- og inkluderingsdepartementet, 2011, s. 1-2) presiseres at *«mange ungdommer som har vært under barnevernets omsorg har et mindre og mer sårbart familienettverk enn ungdommer flest»* og at målsettingen i ettervernet er *«at også disse ungdommene skal få nødvendig hjelp og støtte i overgangsfasen til en selvstendig voksentilværelse»*.

Unge voksne i ettervern forstås i oppgaven som en gruppe med større grad av ulike utfordringer og økonomisk ustabilitet enn andre på samme alder. I en del tilfeller vil disse også oppfylle kriteriene for å få oppnevnt verge. På bakgrunn av behov for kontinuitet, støtte og gode overganger for gruppen unge voksne som mottar ettervern vurderes det som viktig å undersøke forhold som kan påvirke hvordan vergemål kan brukes for denne gruppen. Det

vises videre til politiske og lovmessige føringer på velferdsfeltet, som tilsier at det er relevant å undersøke temaet med tanke på samhandling, brukermedvirkning og kontinuitet.

2.3 Politiske og lovmessige intensjoner på velferdsfeltet

Som vist over er vergemålsordningen og ettervern etter barnevernloven to helt separate velferdsordninger, som noen ganger kan overlape, både i tid, innhold og hensikt. Hvis disse skal brukes parallelt, eller en ung voksen får bistand til å sende begjæring om vergemål på vei ut av ettervernets oppfølging, vil dette kreve en form for samhandling.

Det har de siste tiårene vært økt politisk fokus på samhandling, noe som også har ført til reformarbeid og lovendringer. Dette igjen legger føringer for arbeidet i velferdstjenestene. En av de reformer som har satt tydeligst fokus på dette er Samhandlingsreformen (St.meld.47 (2008-2009)). To av hovedutfordringene som ble presentert i Samhandlingsreformen var at pasientenes behov for koordinerte tjenester ikke ble godt nok ivaretatt, og at tjenestene ble preget av for liten innsats for å begrense og forebygge sykdom (St.meld.47 (2008-2009)). Samhandlingsreformen omhandler ikke barnevern eller vergemålsordningen. Det blir riktignok nevnt at det er viktig å tilrettelegge for samhandling mellom helse- og omsorgstjenesten og for eksempel barnevern (St.meld.47 (2008-2009)). Likefullt kan fokuset på brukerens helhetlige behov, og samhandling mellom tjenester, si noe om hvilke intensjoner som finnes på velferdsfeltet. Flere reformer, omorganiseringer og tiltak som omhandler samhandling har preget feltet. Nav-reformen (NOU 2004:13), pakkeforløp innenfor somatisk- og psykisk helse og rusbehandling er eksempler på dette (Helsedirektoratet, u.å.). Også innføringen av individuell plan i barnevernet og innenfor helse- og omsorgstjenestene handler i stor grad om helhetlig oppfølging og samhandling mellom ulike velferdstjenester.

I barnevernloven gjenspeiles fokuset på samhandling i lovfestede bestemmelser om samarbeid. I 2023 vil ny barnevernlov tre i kraft, og i august 2022 trer nye bestemmelser om samarbeid og samordning i kraft. «*Formålet med endringene er å styrke oppfølgingen av utsatte barn og unge og deres familier gjennom økt samarbeid mellom velferdstjenestene*» (Stortinget 2021b). Etter de nye bestemmelsene lyder §3-2 første ledd: «*Barneverntjenesten*

skal samarbeide med offentlige instanser og andre tjenesteytere dersom samarbeid er nødvendig for å gi barnet et helhetlig og samordnet tjenestetilbud» (Stortinget, 2021a). Allerede nå er samarbeid pålagt etter lov (barnevernloven, 1992, § 3-2), men dette er da tenkt styrket (Stortinget 2021b) Kontinuitet, som forstås som en viktig del av intensjonen med samhandling, er også vektlagt i barnevernloven (1992). § 4-1 lyder: «*Ved anvendelse av bestemmelsene i dette kapitlet skal det legges avgjørende vekt på å finne tiltak som er til beste for barnet. Herunder skal det legges vekt på å gi barnet stabil og god voksenkontakt og kontinuitet i omsorgen*».

Brukermedvirkning er et annet område som har fått økt oppmerksomhet over tid. Det sosialfaglige feltet som helhet, har de siste tiårene vært preget av flere store satsninger som omhandler brukermedvirkning. Flere NOUer knyttet til dette har preget feltet (NOU 2011:9, NOU 2011:20, NOU 2003:19, NOU 2001:22). En grunn til dette er økt fokus på menneskelige rettigheter, blant annet selvbestemmelse. Her ser det ut til at vergemålsordningen er mer berørt av politiske og lovmessige intensjoner. Det nye lovverket kan forstås som en konsekvens av økt fokus på menneskerettigheter og rett til selvbestemmelse. Fokuset på alle menneskers rett til selvbestemmelse stammer blant annet fra Den europeiske menneskerettskonvensjonen (menneskerettsloven, 1999).

Også i barnevernet er en ny lov som nevnt snart på plass, og noen lovendringer er allerede implementert, blant annet med tanke på brukermedvirkning. I barnevernloven, (1992), §1-6, setning 1-3 står det at:

Alle barn som er i stand til å danne seg egne synspunkter, har rett til å medvirke i alle forhold som vedrører barnet etter denne loven. Barnet skal få tilstrekkelig og tilpasset informasjon og har rett til fritt å gi uttrykk for sine synspunkter. Barnet skal bli lyttet til, og barnets synspunkter skal vektlegges i samsvar med barnets alder og modenhet.

Når det gjelder hensikten bak vergemålsordningen, omhandler denne å gi bistand til mennesker til å ivareta egen økonomi og personlige forhold. Økonomiske utfordringer, fattigdom og økte forskjeller er områder som også blir viet politisk oppmerksomhet, men hvor

det ikke råder like stor politisk enighet om medborgernes plikter og rettigheter, som når det gjelder rett til selvbestemmelse. Det er en kjent sosialfaglig problemstilling at utfordringer med økonomi henger sammen med andre problemer, som for eksempel sosialt utenforskap, rusbruk, psykiske lidelser eller somatiske sykdommer (Meld. St. 19 (2018-2019)), (Meld. St. 13 (2018-2019)). I Helsedirektoratets rapport Samfunnsutvikling for god folkehelse (2014, s. 84) gir forskerpanelet bak kunnskapsoppsummeringen om sosial ulikhet tre hovedanbefalinger: Fortsatt omfordeling gjennom skatte- og overføringssystemet, innsats mot sosial dumping styrkes og reduksjon av fattigdom i barnefamilier. Dette på bakgrunn av sammenhengen mellom sosial ulikhet og helseproblemer. I Meld. St. nr.13 (2018–2019) Muligheter for alle: om fordeling og sosial bærekraft presenteres politikk for å motvirke ulikhet og konsekvenser av ulikhet. I Meld. St. nr.19 (2018-2019, s 56), Folkehelsemeldinga, står det om økonomiske faktorer som påvirker helse at: «*Det er ein klar samanheng mellom forskjell i økonomiske ressursar (inntekt og formue) og helse*». På bakgrunn av forståelsen av at økonomiske forhold påvirker helse og sosial fungering, oppfattes vergemålsordningen, som en av de velferdsordninger som skal bistå innbyggerne, som relevant å undersøke i et sosialfaglig perspektiv.

Det er i dette kapittel vist hvordan vergemålsordningen er organisert og hvordan den relaterer seg til ettervernet og dets hensikt. Bruk av vergemål for unge voksne i ettervern undersøkes med forforståelsen av at vergemålsordningen burde betraktes som en sosialfaglig velferdsordning. For unge voksne i ettervern kan vergemål kanskje være en løsning på økonomisk ustabilitet? Forhold knyttet til dette blir derfor undersøkt i oppgaven. Samtidig er det som vist en politisk og lovmessig intensjon på velferdsfeltet om at samhandling og brukermedvirkning skal føre til bedre velferdstjenester, og at selvbestemmelse er en grunnleggende verdi. Med bakgrunn i dette redegjøres videre for teoretiske tilnærminger brukt i analyse og diskusjon.

3 Teoretiske tilnærminger

Med bakgrunn i problemstillingen, og i forhold presentert i introduksjon av oppgavens tema blir det videre redegjort for teori og tidligere forskning som er brukt som utgangspunkt for analyse og diskusjon. Utvalg av presentert teori har vært en del av prosessen, og har både påvirket, og blitt påvirket av denne. Forskingen som presenteres omhandler ikke vergemålsordningen, men andre velferdsordninger, og fremstår relevant for å forstå vergemålsordningen fra et sosialfaglig perspektiv. Hensikten med oppgaven er å skape et helhetsbilde av hvordan vergemål brukes for unge voksne i ettervern, og fokus har vært å undersøke forhold som kan påvirke forståelse og bruk av vergemål i praksisfeltet. Det er således valgt å ikke gå i dybden teoretisk, men heller å bruke tidligere forskning på flere områder som kan belyse problemstillingen.

Det blir presentert teori og tidligere forskning knyttet til fire hovedområder:

«brukermedvirkning og selvbestemmelse», «normalisering og styring», «kontinuitet og økonomisk stabilitet» og «profesjonalisering, kompetanse og skjønnsutøvelse». Til sist utdypes valg av problemstilling.

3.1 Brukermedvirkning og selvbestemmelse

Økt fokus på brukermedvirkning kan som tidligere nevnt ses i sammenheng med økt fokus på menneskerettigheter, deriblant selvbestemmelse. I oppgaven er det brukermedvirkning i relasjonen mellom verge og vergehaver som er av interesse.

I relasjonen mellom en bruker og en ansatt vil graden av brukermedvirkning ifølge Olsen (2017) være koblet til hvor i relasjonen makten er plassert. Hvis bruker kan bestemme selv, ligger makten i stor grad hos bruker og i liten grad hos den ansatte. Hvis bruker kun blir tatt med på råd, men den ansatte tar avgjørelsen, ligger makten i stor grad hos den ansatte. For å ha reell innflytelse må brukerens stemme telle i hvert fall like høyt som den ansattes (Olsen, 2017). I en slik forståelse, hvor selvbestemmelse, eller autonomi, bli sett på som den høyeste graden av brukermedvirkning, kan det helt motsatte, i den andre enden av en tenkt skala, forstås som tvang. Det vil si at brukermedvirkningen er helt fraværende.

I sosialfaglige lovtekster brukes ikke selvbestemmelse i særlig stor grad. Derimot er medvirkning lovfestet (pasient og brukerrettighetsloven, 1999, § 3-1) (sosialtjenesteloven, 2009, § 42) (barnevernloven, 1992, § 1-6). Brukermedvirkning i en sosialfaglig kontekst brukes om medvirkning på både individ-, gruppe- og tjeneste- og systemnivå. Det kan brukes som et terapeutisk virkemiddel, hvor det å være med å påvirke eget liv i seg har en behandlende effekt, og det kan også brukes som en aktiv handling, en måte å omfordele makt, som opprinnelsen i empowermentbevegelsen tilsier (Elvebakken & Malterud, 2021). I tillegg kan brukermedvirkning knyttes til individualiseringen av samfunnet, og forståelsen av at hvert enkelt menneske har ansvar for sitt eget liv, noe som også henger sammen med New Public Managementtenkningen (Elvebakken & Malterud, 2021). Brukermedvirkning er et begrep som brukes flittig innenfor sosialfaglig arbeid, men som vist over samtidig kan forstås på flere måter.

I vergemålsordningen derimot, brukes selvbestemmelse som gjennomgående begrep. Fredwall (2022, ss. 28-29) skriver om vergemålslovens bruk av begrepet selvbestemmelse. Hun peker på at det kan i ses i sammenheng med Grunnlovens § 102, som verner «den personlige integritet». Hun påpeker at selvbestemmelse er et begrep som er vanskelig å definere. Hun viser til at en persons mulighet til selvbestemmelse påvirkes av faktisk beslutningsevne, det vil si mental kapasitet. Selvbestemmelsen påvirkes også av forholdet til samfunnet, og av den tilrettelegging som tilbys for å kompensere for eventuelle hindringer. Retten til selvbestemmelse kan forstås som at staten har en plikt til å sikre denne retten, og sørge for at den respekteres, men at det ikke kan forstås som en individuell rett til selvbestemmelse. Fredwall (2022) viser til at vergemålsloven har til formål å verne om selvbestemmelsesretten.

Fredwall (2022) viser også til at retten til selvbestemmelse ikke er en uavgrenset rett, men at de disposisjoner som skal treffes etter vergemålsloven skal være faktisk sett mulige, rettslig gyldige og lovlige. Hun viser til at vernet om selvbestemmelse har til hensikt å sikre at personer med nedsatt funksjonsevne «skal kunne utøve sin selvbestemmelsesrett på «lik linje» med andre mennesker innenfor samfunnets ordinære rammer» (Fredwall, 2022, s. 29). Vernet av selvbestemmelse har dermed som hovedfunksjon å forhindre diskriminering sammenlignet

med andre grupper i samfunnet. Samtidig kan selvbestemmelsens motsats i velferdsretten forstås som muligheten for bruk av tvang. Kjønsstad et al. (2017) skriver om skjult tvang i velferdsstatens lovgivning. De problematiserer at mange lovbestemmelser kan føre til at borgeren tilpasser seg grunnleggende verdier, uten at det blir brukt tvangshjemler (Kjønsstad et al. 2017, s 459). Trusselen om tvang, eller andre negative konsekvenser, kan føre til at en person samtykker i en avgjørelse for å unngå disse.

Selvbestemmelse forstås i oppgaven som et grunnleggende prinsipp om at mennesker er autonome. Samtidig forstås selvbestemmelse, i tråd med en sosialfaglig tenkning, som den høyeste graden av brukermedvirkning.

3.2 Normalisering og styring

Vergemålsordningens hensikt kan forstås som å skulle bistå mennesker som trenger hjelp til å ivareta egne interesser, også når de oppfattes å ikke ha evne til å kunne ta beslutninger til sitt eget beste. På bakgrunn av denne forståelse oppleves det som viktig å se på aspektet normalisering, og hvordan, og til hva, vi som samfunn ønsker å forme våre borgere. Dette forstås som viktige perspektiver i undersøkelsen av hvordan vergemål kan brukes for unge voksne i ettervern.

Det er valgt å i hovedsak å bruke forskning på velferdsfeltet som tar utgangspunkt i den franske filosofen Michel Foucaults maktforståelser og teorier om normalisering og styring. Foucaults (2007) maktforståelse innebærer at makt inngår som element i alle relasjoner, og at relasjonene også inneholder muligheten for både makt og motmakt. Makten blir dermed relasjonell, og kan forstås som en del av en kompleks virkelighet, heller enn knyttet til samfunnsstrukturer. Foucault (2002) beskriver i «forelesninger om regjering og styringskunst» liberaler stater, og hvordan disse i stor grad baserer seg på ulike former for indirekte styring av innbyggerne. Han problematiserer hvordan disse indirekte styringsformene fører til utfordringer når det handler om å styre mennesker som ikke mestrer å styre seg selv i tråd med samfunnets normer. Han beskriver at styringsmålet i liberale stater

er å skape autonome mennesker, som deltar i samfunnet, og i stor grad styrer, og ønsker å styre, seg selv (Foucault, 2002).

Reegård (2021) har sett på arbeidet i oppfølgingstjenesten på videregående skoler og viser også at den statlige styringen foregår i større grad enn tidligere gjennom informasjon, dialog, overtalelse og forhandling. Kommunikasjon, veiledning og relasjon blir dermed viktige virkemidler. Øverbye (2013) konkretiserer kommunikasjon som styringsmiddel overfor brukere. Han skriver at kommunikativ styring, gjennom for eksempel samtaler, råd eller veiledning, for å ha ønsket effekt må gjennomføres sånn at brukeren tror at hen selv er kommet fram til hva hen ønsker, eller hva som skal gjøres. Det er derfor viktig at styringen ikke oppfattes som styring.

Järvinen og Mik-Meyer (2012) beskriver at velferdsprofesjonene, har en dobbeltfunksjon som både skal gi hjelp og støtte, og samtidig utøve kontroll over borgerne. De viser også til et ideal, som innebærer at mennesker i møte med velferdstjenester skal betraktes som ansvarlige og selvstendige borgere. Samtidig viser de til at det i profesjonsutøvelse ofte handler om å få borgeren til å forstå og betrakte sitt liv og sine problemer, i samsvar med den profesjonelles mening og forståelse. Borgeren skal både være selvstendig, og enig med den profesjonelles meninger.

Villadsen (2004, ss. 19-24) beskriver at sosialt arbeids styringsstrategi handler om å myndiggjøre, og om å frigjøre klienten. Han skriver at klientens handlinger forventes være moralsk riktige, samtidig som handlingene skal være resultatet av autonome og selvstendige valg (Villadsen, 2004, s. 257). Villadsen beskriver dette som et styringsproblem, som kan løses ved å betrakte klienten som et sosialisert individ med subjektivt ansvar i møte med samfunnet. Hvis klienten ikke klarer å bli en kompetent samfunnsdeltaker, er ikke problemet at han svikter samfunnet, men at han svikter seg selv. Ansvar for egen situasjon blir dermed plassert hos individet (Villadsen, 2004, ss. 254-259).

Rugkåsa (2011) beskriver hvordan ambisiøse velferdsstater, som for eksempel Norge, har en tendens til å i stor grad prøve å normalisere sine borgere, og prøve å forme dem som individer. Hun skriver at målet ofte er *«at alle borgere skal sosialiseres inn i, eller i det*

minste tilpasse seg, samfunnets grunnleggende idealer og verdier» (Rugkåsa, 2011, s. 246). Hun peker på at det i Norden er middelklassens forståelse som er rådende for hva som defineres som en velintegreert borger. Hun viser til at noen offentlige institusjoner har uttalte mål om endring og normalisering, men at andre ganger er normaliseringen mer implisitt. Rugkåsa (2011) beskriver videre at i den norske, velferdsambisiøse staten, hvor det overordnede idealet er at alle innbyggere skal ha en god, eller i hvert fall forsvarlig, levestandard, blir det oppfattet som uakseptabelt at noen ikke har det.

Mik-Meyer (2018) beskriver i analysen av et omfattende intervjumateriale, en konstant veksling mellom to ytterpoler i synet på klientene. De blir samtidig sett på som resurssterke og ansvarlige eksperter på eget liv, og som ressurssvake som ikke kan forventes å kunne ta vare på sitt eget liv og klare seg selv (Mik-Meyer, 2018, ss. 197-201). Mik-Meyer skriver videre at et viktig mål i arbeid med utsatte klienter, er at de skal lære seg å ta ansvar for eget liv. En ansvarlig klient blir beskrevet som en person *«der har evnen til å treffe selvstendige beslutninger, og som kan reflektere over de konsekvenser, deres beslutninger fører med seg»* (Mik-Meyer, 2018, s. 201). Det er imidlertid et «eget liv» som samsvarer med den profesjonelles syn som det skal tas ansvar for. Mik-Meyer (2018, ss. 223-225) skriver at når klientene fatter «uhensiktsmessige valg», som for eksempel fortsetter å misbruke rus eller ikke møte opp til avtaler med kommunen, så oppfattes de som upålitelige

Madsen et al. (2021) har sett på konstruksjoner av borgere i kompetansereformens grunnlagsdokumenter, som omhandler læring i skolen. De finner at konstruksjonen av idealborgeren er en kompetent og sysselsatt samfunnsborger. Samtidig skapes da også en dikotomi, ved en «mistilpasset» samfunnsborger. Madsen et al. (2021), beskriver at den mistilpassede borgeren befinner seg i en form for utenforskap, hvor frafall fra skolen, manglende kompetanse, sosioøkonomiske faktorer og personlige egenskaper er av betydning. En viss type mennesker blir konstruert som ønskelig. Det fremkommer hva som er normalt, og dermed også hva som anses unormalt eller avvikende.

3.3 Kontinuitet og økonomisk stabilitet

Som vist i introduksjonskapittelet er målsettingen for ettervernet å fungere som en støtte i overgangsfasen til voksenlivet (Barne- likestillings- og inkluderingsdepartementet, 2011). Det ble vist i rapporten om ettervern, bestilt av BUFDIR, at økonomiske problemer og ustabilitet er vanligere for unge voksne som mottar ettervern, enn jevnaldrende uten denne erfaringen. Også overgangen mellom tjenester ble tematisert som utfordrende. (Paulsen, et al., 2020). Da vergemål er en ordning som har til hensikt å bistå mennesker som trenger bistand med å ivareta økonomiske eller personlige interesser, understreker det viktigheten av å undersøke hvordan vergemål kan bidra for denne gruppen. På bakgrunn av dette presenteres her forskning knyttet til kontinuitet og økonomisk stabilitet.

Höjer og Sjöblom (2011) har sett på hindringer i overgangen fra barndom til voksenliv for ungdom i barnevernets omsorg. De konkluderer med at det er mangler i rutiner og regelverk når det gjelder å sikre en god overgang. De finner at ungdommene opplever «å være i limbo», at de havner mellom NAV og barnevern, og at de som har bodd i fosterhjem i en annen kommune enn hjemkommunen erfarer å havne mellom to kommuner hva gjelder videre oppfølging. Höjer og Sjöblom (2011) viser også at hovedproblemet med at hjelpesystemet er delt i to – mellom barn/unge og voksne, er at når ungdommen blir 18 år blir vedkommende omdefinert til å være en del av normalpopulasjonen. De mener at ungdommer som har vokst opp under offentlig omsorg, og ikke får tilsvarende støtte som annen ungdom i voksenlivet, dermed ikke har samme valgmuligheter.

Breimo et al. (2015) skriver om overgangen fra barnevernets omsorg til voksenlivet, og beskriver en systematisk normalisering som fører til kravet om at når du er 18 år skal du fungere som alle andre. Samtidig kan dette føre til at ungdommen raskt faller utenfor samfunnet igjen, noe som medfører stigma og en form for ikke-normalitet. Hjelp fra NAV kan oppleves som skambelagt. De beskriver at «*frykten for å bli 18 år handler om frykten for å bli overlatt til seg selv*» (Breimo et al., 2015, s.35).

Sælør et al. (2019) finner at dårlig økonomi kan lede til helseproblemer ved at man unngår legebesøk, og utenforskap ved at det blir vanskeligere å delta i sosiale sammenhenger. Det vises til at det er godt dokumentert at dårlig økonomi er negativt for helse. Samtidig finner de

at sosial støtte og tilhørighet kan synes avgjørende for å forbedre situasjonen. Mik-Meyer (2018, ss. 125-126) finner i en kvalitativ intervjustudie at det faktum at en bruker har gjeldsproblemer, kan motvirke arbeidet med viktige problemstillinger for mennesker i en sårbar situasjon, som for eksempel deltakelse i behandlingstilbud. Samtidig finner hun at økonomiske utfordringer sjelden blir vektlagt i stor grad i arbeidet med sosiale problemstillinger.

3.4 Profesjonalisering, kompetanse og skjønnsetøvelse

Som tidligere nevnt hadde nytt lovverk i vergemålsordningen en hensikt om økt profesjonalisering. Samtidig har utøvelsen av vergemål, i motsetningen til utøvelse av ettervern, ikke spesifikke kompetansekrav eller profesjoner knyttet til seg. På bakgrunn av dette er det valgt å se nærmere på forskning som omhandler profesjonalisering, og hvordan utøvelse av skjønn forstås i relasjon til profesjonell kompetanse.

Profesjonalisering, og det å være profesjonell kan ifølge Stjernø (2013) i dagligtale brukes om det å være ansatt, eller ha noe som jobb. Hvis målet er etablering av en ny profesjon ville profesjonaliseringen kunne beskrives som en separeringsprosess, hvor en gruppe yrkesutøvere etterstreber å skille seg ut fra andre, og definere kriterier for hva som skiller dem fra andre (Stjernø, 2013). Molander og Terum (2008, s. 20) beskriver profesjoner som en «yrkesmessig organisering av arbeid», hvor «*en bestemt personkrets – personer med en viss utdanning - gis retten til å utføre visse arbeidsoppgaver, og til å gjøre det mer eller mindre autonomt*».

Smeby og Mausethagen (2017) skriver om kunnskapsgrunnlag i profesjoner. De viser til at utøvelsen av skjønn kan ses som kjernen i profesjonelt arbeid, hvor skjønnen tar utgangspunkt i kunnskapsgrunnlag og kompetanse. De viser også til behov for samspill mellom teoretisk og praktisk kunnskap i profesjonsutøvelsen, og at profesjoner har en sammensatt og mangfoldig kunnskapsbase. Eide (2018) beskriver at profesjonsutøvere innen velferd har en moralsk dimensjon som en del av sitt oppdrag, som innebærer at de skal handle til den andres beste. Hun viser til at dette er profesjonenes samfunnsmandat, og beskriver at mandatet er en

konsekvens av statens respons på behov i samfunnet, hvor staten tar på seg ansvaret for å iverksette tiltak til det beste for andre.

Grimen (2008, ss. 72-73) beskriver kunnskapsbasene for profesjoner som heterogene, det vil si som kunnskap bygget opp av mange ulike elementer. Han eksemplifiserer dette med helsefag, og at de bygger på kunnskap fra flere vitenskaper, som biologi, psykologi og samfunnsvitenskaper. Samtidig beskriver han at jus som profesjon skiller seg ut, da jurister primært forvalter én type kunnskap. Denne kunnskapen omhandler lover og forskrifter, og fortolkningsprinsipper, som brukes for å komme frem til hva som er gjeldende rett. Det påpekes at jurister må ha kjennskap til samfunnsmessige forhold og individuelle tilfeller, men at de ikke har like stor bredde i kunnskapsbasen som for eksempel helsefag. Grimen og Molander (2008, ss. 188-190) skriver at det som er spesielt med det rettslige skjønnet, *«er at det er bundet av presedenser, og at avgjørelser i sin tur kan fungere som presedenser for fremtidige tilfeller»*. Det kliniske skjønnet derimot stiller krav til individualisering, hvor rammeverket for skjønnet er normativt, og har et mål om for eksempel å bedre en persons situasjon. Molander (2013) skriver at skjønn er nødvendig når det er ønskelig med rom for individuell behandling. Samtidig problematiserer han at skjønn, som en form for resonering, inneholder en risiko for at prinsippet om likebehandling ikke blir overholdt.

Heum (2014, ss. 23-28) skiller på forvaltningsskjønn, i betydningen skjønn som tar utgangspunkt i en lovhjemmel, og profesjonelt skjønn, som omhandler fagutøvelse. De ytre rammene for forvaltningsskjønnet er lover og regelverk, og kravet til utøveren er å beherske skjønnsprosedyren. Likebehandling, rettsikkerhet og objektivitet vektlegges i utøvelsen. For profesjonelt skjønn er de ytre rammene profesjonsregler og normer, og kravet til utøveren er å beherske fagområdet, eller profesjonen. Forvaltningsskjønnet styres gjennom regler, når profesjonsskjønnet styres av verdier.

Heum (2014, ss. 19-21). skriver videre at utøverne av det som kan kalles profesjonelt skjønn i en snever forstand er de som har utdanning innen et bestemt fag, som for eksempel sosionomer eller sykepleiere. Samtidig viser han til at profesjonelt skjønn også utøves av ansatte i offentlige stillinger, som ikke har en fagutdanning. Irgens (2021, s. 44) beskriver

profesjonelt skjønn som det skjønn som utøves «*når tvetydige og uklare situasjoner håndteres med utgangspunkt i yrkesrelevant kunnskap fra utdanning og praksis, en oppmerksomhet i situasjonen og en etisk bevissthet*». Han viser til at både kunnskap, evne til resonering og moralsk dømmekraft kreves i skjønnsutøvelsen. Han påpeker at kunnskapsbasen i profesjonsutdanning er en viktig del av den forforståelse vi har med oss inn i utøvelsen av skjønn (Irgens, 2021, ss. 44-46).

Hanssen et al. (2015, ss. 20-23) beskriver faglig skjønn som skjønnsutøvelse på bakgrunn av et fagfelts kunnskapsgrunnlag. En slik skjønnsutøvelse vil omhandle hva som i en situasjon er mest hensiktsmessige med bakgrunn i fagkunnskap, men den vil også omhandle etiske og moralske verdier og normer. De skriver også at moralsk skjønn krever kompetanse ved god dømmekraft, som igjen krever god faglig innsikt. Andre kompetanser som kreves er moralsk sensitivitet og kompetanse til å møte brukeren med rett holdning.

3.5 Utdypende om valg av problemstilling

Det er i kapittel 2, introduksjon til tema, og videre i kapittel 3 om teoretiske tilnærminger, redegjort for forhold som har relevans for oppgavens tema om hvordan vergemål kan brukes for unge voksne som mottar ettervern. Det er redegjort kort for vergemålsordningen, og ettervernet, og det er vist til politiske og lovmessige intensjoner på velferdsfeltet. I tillegg er det vist til teoretiske tilnærminger og tidligere forskning knyttet til «brukermedvirkning og selvbestemmelse», «normalisering og styring», «kontinuitet og økonomisk stabilitet» og «profesjonalisering, kompetanse og skjønnsutøvelse». Samlet utgjør dette forforståelsen ved valg av problemstilling.

Problemstillingen omhandler hvilke forhold ved vergemålsordningen knyttet til brukermedvirkning, kontinuitet og samhandling, som kan påvirke hvordan vergemål kan brukes i ettervern. Utformingen av denne er samtidig et resultat av prosessen med å undersøke hvordan vergemålsordningen kan brukes ut ifra et sosialfaglig perspektiv. Det er valgt å ikke

gå i dybden teoretisk, men heller å etterstrebe en helhetlig forståelse, eller et overblikk over, hvilke forhold ved vergemålsordningen som kan påvirke hvordan den kan brukes i ettervern.

Ettervernet omfatter unge voksne mellom 18 og 25 år som har eller har hatt vedtak etter barnevernloven. Vergemålsordningen er ikke en del av ettervernet, da det ikke er et tiltak som omfattes av barnevernloven, men den er en av mange velferdsordninger som samlet sett utgjør velferdsstaten, og som barnevernet kan samarbeide med, eller henvise til, når den unge voksne har behov for tiltak eller tjenester som ligger under andre lover, eller når ettervernet avsluttes. Samtidig som den er en av mange, så skiller den seg ut på noen vesentlige områder. Vergemålsordningen er i en særstilling, da den er organisert gjennom Statsforvalteren med Sivilrettsforvaltningen som overordnet myndighet. De fleste velferdsordninger er kommunale, eller statlige. Vergemål utøves av oppnevnte verger, som ikke er fast ansatt, men som har oppdrag fra Statsforvalteren, enten som pårørende-verger, alminnelige verger, eller faste verger. Det stilles ikke krav til noen form for spesifisert kompetanse eller utdanning for å bli oppnevnt som verge. Ved oppnevning som verge skal vergen vurderes som egnet. Vergen kan agere på vegne av vergehaver, og fungere som dennes representant (vergemålsloven, 2010).

En viktig årsak til behovet for å undersøke dette tema, er at det kan se ut som at vergemålsordningen, på grunn av den i sammenhengen uvanlige organiseringen, og ved fravær av krav på kompetanse, ikke innfrir samme grad av sosialfaglige krav og verdier som ettervernet. Kan det ideelt sett være slik at ordningen i større grad enn nå hadde vært tjent av en økt grad av sosialfaglig begrunnelse og praksis? Det oppfattes i oppgaven også som viktig å stille spørsmål ved hvorvidt vergemålsordningen, i mindre grad enn andre individuelle oppfølgingstiltak, gjennom for eksempel barnevern, helsetjenester og NAV, er delaktig i og forpliktet til samarbeid med andre velferdstjenester og aktører.

Formålet med oppgaven er å belyse forhold ved vergemålsordningen, som kan påvirke ettervernets bruk av ordningen, samt å bidra med en bit i puslespillet om forståelsen av vergemålsordningen som helhet. Det er et håp at forskningsarbeidet kan føre til økt kunnskap. At ordningen er ny fører både til at det per nå foreligger lite forskning om vergemål, og til at kjennskapen til ordningen kan tenkes å være lav. Det er derfor valgt å prøve å få et overblikk over vergemålsordningen, og hvordan den kan brukes i ettervern.

Brukermedvirkning, kontinuitet og samhandling har fremstått som viktige kategorier i den kvalitative innholdsanalysen som er gjort av dokumenter knyttet til vergemålsordningen. For å undersøke vergemålsordningen analyseres lovverk, lovforarbeid og dokumenter knyttet til utøvelsen av vergemål.

4 Metode

Det er hittil i oppgaven redegjort for forforståelse, temaets kontekst, samt teoretiske tilnærminger. Disse kan alle ses i sammenheng med det vitenskapsteoretiske og metodologiske utgangspunktet for oppgaven, samt valg av metode. Her redegjøres videre for vitenskapsteoretisk forståelse og metodologi, samt for valg av metode og fremgangsmåte i analyseprosessen. Det er også redegjort for kritikk av metodebruk.

4.1 Vitenskapsteoretisk utgangspunkt og metodologi

For å belyse problemstillingen tar jeg utgangspunkt i en sosialkonstruktivistisk forståelse, hvor kunnskap ikke anses som endelig, eller som en objektiv sannhet. Kunnskapsutviklingen vil alltid være påvirket av den kontekst den befinner seg innenfor (Alvesson & Sköldbberg, 2017). Valg av forforståelse og kontekst, og teori og empiri som er presentert i kapittel 2 og 3 er alle valg som underveis har påvirket prosessen, og blitt påvirket av den.

Mitt teoretiske ståsted innenfor sosialkonstruktivismen innebærer at analysen er gjennomført med en forståelse av at forskeren selv er en del av en kontekst, og at den kunnskap som blir produsert er en av mange mulige fortolkninger preget av denne konteksten og forskerens egen forforståelse. Kunnskap kan heller ikke ses som objektiv, men som en av mange mulige forståelser (Alvesson & Sköldbberg, 2017). Hensikten med oppgaven har vært å undersøke, stille spørsmål, synliggjøre og forstå hvilke forhold ved vergemålsordningen som kan påvirke hvordan vergemål kan brukes for unge voksne i ettervern.

På bakgrunn av den sosialkonstruktivistiske forståelsen av kunnskapsutvikling, og hensikten med oppgaven, er det valgt å bruke en hermeneutisk tilnærming i en kvalitativ analyse av datamateriale som omhandler vergemålsordningen. Bruken av en hermeneutisk tilnærming i oppgaven bærer preg av en forforståelse av at samfunnsforhold påvirker både forskningsfeltet og forskeren. Normene som styrer hvordan vi forstår virkeligheten har også styrt forskningsprosessen, og dermed også fortolkningene i analysen. Kvale og Brinkmann (2019) beskriver hermeneutikk som læren om fortolkningen av tekster. Fortolkningen av mening er sentral, og formålet med en hermeneutisk fortolkning er «å oppnå gyldig og allmenn forståelse av hva en tekst betyr» (Kvale & Brinkmann, 2019, s. 73).

Hermeneutikken forstås som læren om hvordan vi skal fortolke ulike samfunnsmessige fenomen. Den har sin opprinnelse i regler som skulle brukes til fortolkning innen teologi (Gilje, 2017). I en hermeneutisk metodologisk tradisjon beskrives at helheten forutsetter en forståelse av delene og vice versa. Dette kan beskrives gjennom den hermeneutiske sirkel, som illustrerer hvordan delene og helheten er avhengig av å ses i lys av hverandre for å kunne forstås (Alvesson & Sköldberg, 2017). Samtidig skal fortolkeren ta høyde for sine egne fortolkninger, og sin egen kontekst (Gilje, 2017). Thagaard (2018, s. 37) beskriver at hermeneutikken bygger på prinsippet om at «mening bare kan forstås i lys av den sannhet det vi studerer, er en del av».

4.2 Beskrivelse av analyseprosessen

Metoden som er valgt brukt i oppgaven er kvalitativ innholdsanalyse av dokumenter tilknyttet vergemålsordningen. Det er brukt et utforskende hermeneutisk utgangspunkt, hvor det er lett etter informasjon om hvordan vergemål kan brukes for unge voksne som mottar ettervern. Under prosessens gang har de tidligere presenterte områdene, brukervedvirkning, kontinuitet og samhandling stått fram som betydningsfulle. Metoden er valgt for å undersøke hvilke forhold ved vergemålsordningen som fremkommer i datamaterialet som kan påvirke hvordan vergemål kan brukes i ettervern.

Analysen er gjort med en utforskende tilnærming, hvor fokus har vekslet mellom å se på helheten i datamaterialet, og enkelte deler. Arbeidet har vært preget av flere omorganiseringer av kategorier, for å undersøke hvilke aspekter av vergemålsordningen som kan påvirke hvordan den kan brukes for unge voksne i ettervern. Det er startet bredt for å skape et helhetsbilde av datamaterialet, for så å snevre inn og belyse enkeltområder som er funnet betydningsfulle for besvarelsen. Utforskningen har hatt et dialektisk preg, hvor hvilke områder som fremkommer viktige i analysen har påvirket valg av teori og omvendt. Den kategoriseringen som til slutt er brukt i problemstillingen, og i presentasjon av resultater og diskusjon, er brukermedvirkning, kontinuitet og samhandling. Kategoriseringen forstås som en del av resultatet. Utvalg av, og innhold i kategoriene, redegjøres nærmere for under resultater og diskusjon.

Analysen er rettet mot noen områder i datamaterialet, og kan gi inngående kunnskap om materialet på de utvalgte områdene. Det er dermed også en konsekvens at andre områder i materialet ikke er nærmere analysert. I oppgaven forstås analysen som en kritisk og utforskende prosess, i den forståelse at datamaterialet undersøkes utfra en forforståelse som stiller spørsmål ved graden av sosialfaglig tilnærming i vergemålsordningen, og ved balansen mellom støtte og styring. I diskusjonen drøftes resultatene for å belyse problemstillingen om hvilke forhold ved vergemålsordningen knyttet til brukermedvirkning, kontinuitet og samhandling som kan påvirke hvordan vergemål kan brukes i ettervern.

4.3 Utvalg av datamateriale

Utvalget av datamateriale er gjort med utgangspunkt i ønsket om å få en forståelse av vergemålsordningen som helhet, og hvordan denne kan brukes for unge voksne i ettervern. I følge Triantafillou (2019, s. 147) «*benyttes dokumenter i vitenskabelig undersøgelser typisk som et medium til å give adgang til den virkelighed, som dokumentet refererer til*». Formålet med å analysere dokumenter er å gi en så presis beskrivelse som mulig (Triantafillou, 2019). Dokumentene i datamaterialet er offentlige dokumenter valgt med utgangspunkt i datasøk, samt ved gjennomgang av innholdet på de to informasjonssidene på nett fra henholdsvis

Sivilrettsforvaltningen og Statsforvalteren. For å få en forståelse av hvilke dokumenter som er av betydning for utøvelsen av vergemål har jeg også deltatt på seminar i regi av ulike Statsforvaltere og Sivilrettsforvaltningen, hatt telefonkontakt med ansatte på Sivilrettsforvaltningen, samt hatt samtaler med verger jeg har kontakt med gjennom min stilling i kommunehelsetjenesten. Det er også brukt kunnskap fra min bacheloroppgave hvor jeg intervjuet faste verger. De utvalgte dokumentene er valgt med den hensikt å skape et mest mulig overgripende bilde av vergemålsordningen, hvor både lovverk, forarbeid og dokumenter knyttet til utøvelse er representert. Utvalgsriterier har vært at det skal være offisielle dokumenter med relevans for problemstillingen.

Det er også tatt stilling til hvilken tidsperiode som skal undersøkes – i oppgaven er dette primært vergemålsordningen slik den er nå, selv om også lovforarbeid blir brukt for å undersøke hensikt og idealer som ligger til grunn for lovverket.

For å undersøke hvordan vergemålsordningen kan brukes for unge voksne med ettervernstiltak etter barnevernloven, er det valgt å se på lovverket, og på de hensikter som fremtrer i lovforarbeidet i NOU Vergemål og Ot.prp. nr. 110 (2008-2009) (heretter Vergemålsproposisjonen). To retningslinjer fra Sivilrettsforvaltningen til Statsforvalteren, samt Sivilrettsforvaltningens veiledningshåndbok rettet til verger er også inkludert i datamaterialet. Dette utvalget anses å gi et samlet bilde av vergemålsordningen, og premisser for hvordan denne utøves. Det vil dermed være et godt grunnlag for å se på hvordan vergemål kan brukes i ettervern.

Følgende dokumenter utgjør datamaterialet:

- NOU 2004:16 Vergemål
Dokumentet omfatter det statlig tilsatte utvalgets utredning av de to tidligere lovverk som nåværende lovverk har erstattet.
- Ot.prp.nr.110 (2008-2009) Om lov om vergemål (vergemålsloven)
Dokumentet er den lovproposisjon som ble lagt frem av Justis- og politidepartementet etter NOUen.
- Lov om vergemål av 26. mars 2010 nr. 9

- Forskrift til vergemålsloven av 15. feb 2013 nr. 201
- Statsforvalterens opplærings-, veilednings- og bistandsplikt (Statens Sivilrettsforvaltning, 2013)
Dokumentet er en veiledning fra Statens Sivilrettsforvaltning som omhandler Statsforvalterens plikter over for verger.
- Rundskriv om opprettelse av vergemål (Statens Sivilrettsforvaltning, 2018)
Dokumentet er en veiledning fra Statens Sivilrettsforvaltning rettet til Statsforvalteren.
- Håndbok for verger (Alvestad, 2013) Statens Sivilrettsforvaltning
Dokumentet er en veiledning for oppnevnte verger produsert av Statens Sivilrettsforvaltning ved iverksettelse av nåværende lovverk.

Datamaterialet spenner vidt, og kan grovt sett deles inn i tre deler. Den første delen er lovforarbeid, ved NOU Vergemål og Vergemålsproposisjonen. Disse sier noe om de idealer og hensikter som ligger til grunn for lovverket. Den andre delen er gjeldende vergemålslov med forskrift, som er styrende for vergemålsordningen i dag. Den tredje delen er dokumenter produsert av Sivilrettsforvaltningen, som er overordnet myndighet for vergemålsordningen og inneholder lovfortolkninger og praktiske instruksjoner som omhandler hvordan Statsforvalteren og verger skal utføre sine oppgaver i henhold til lov.

Det er verdt å kommentere at noen av dokumentene i den siste kategorien er produsert i sammenheng med at loven trådte i kraft, og derfor bærer preg av at loven ikke var utprøvd i praksis ennå. Hva gjelder Håndbok for verger kommenteres det av Sivilrettsforvaltningen på vergemal.no at den ikke er oppdatert siden 2013 (Statens Sivilrettsforvaltning u.å.c).

4.4 Metodekritikk

I oppgaven er det ikke forsket på eget felt, men på områder jeg er kommet i kontakt med indirekte gjennom praksis. Interessen springer ut av den kontakt jeg har hatt på ulike måter med verger, vergehavere og Statsforvalter. Forforståelsen av hvordan vergemål utøves er derfor ikke nøytral eller objektiv. Samtidig har vergemål ikke vært en del av egen praksis som

yrkesaktiv. Slik sett er det en utenforstående som ved hjelp av datamaterialet søker å skaffe seg kunnskap om noe ukjent. Forståelsen av datamaterialet vil således være en fortolkning som baseres på forkunnskaper og erfaringer.

Det å være bevisst at analysen er gjort fra et ståsted, på et tidspunkt, av en person, innebærer også en forståelse av at en annen forskers analyse kunne ha ført til et annet resultat. Det er sannsynlig at en forsker med for eksempel juridisk eller helsefaglig utdanning ville ha fortolket datamaterialet noe annerledes. I en kvalitativ innholdsanalyse med et sosialkonstruktivistisk og hermeneutisk utgangspunkt er generaliserbarhet, i en positivistisk forståelse, ikke mulig å oppnå. Dette trenger imidlertid ikke å være et problem, men heller en anerkjennelse av at flere analyser samlet kan føre til økt kunnskap og en mer sammensatt forståelse av vergemål. En slik forståelse kan forstås som en form for konseptuell generalisering (Tjora, 2021).

Analysen er på bakgrunn av dette vanskelig å etterprøve. For å etterstrebe etterprøvbarehet er i stedet eget utgangspunkt og arbeidserfaring beskrevet. Den teori og empiri det tas utgangspunkt i, og de avgrensninger som er gjort med tanke på utgangspunkt for analysen, er redegjort for i kapittel 2 og 3. I resultater og analyse er det valgt å bruke en stor mengde sitater fra datamaterialet for å etterstrebe størst mulig gjennomsiktighet.

Validiteten i analysen avhenger om det er en sammenheng mellom hva som skal undersøkes, og hva som faktisk blir undersøkt (Thagaard, 2018). Som tidligere nevnt er det forsøkt å få oversikt over hvordan vergemålsordningen kan fungere i ettervern. Det er valgt et svært stort område å undersøke innenfor rammene av en masteroppgave. Det er brukt en stor mengde tekst i datamaterialet, og det består også av ulike typer tekster. Det kan rettes kritikk mot at tema og problemstilling ikke i enda større grad ble avgrenset eller innsnevret. Selv om hensikten med dette har vært å få oversikt, innebærer det også en risiko for at betydningsfulle områder blir borte, eller får for liten betydning, i forsøket på å få oversikt. Det kan også stilles spørsmål om i hvilken grad egne erfaringer, og tidligere kontakt med vergemålsordningen har preget forståelsen i en uhenksom retning. Det er prøvd å råde bot på dette ved å tydeliggjøre egen forforståelse og prosesser.

Ved bruk av dokumenter i vitenskapelig analyse er det viktig med høy grad av kildekritikk (Triantafillou, 2019). Autentisiteten i dokumentene brukt i oppgaven er relativt enkel å etterprøve, da kildene er tilgjengelige på nett fra lovdata, og offentlige myndigheters hjemmesider. Validiteten av datamaterialet blir styrket av at dokumenter knyttet til vergemål er lett tilgjengelig. Det har dermed ikke vært noen problemer å få adgang til relevant datamateriale. Datamaterialet kan på bakgrunn av dette sies å ha stor grad av autentisitet, troverdighet og representativitet knyttet til seg.

Når det kommer til utvalget av dokumenter kan det rettes kritikk mot inkluderingen av Håndbok for verger, når Sivilrettsforvaltningen selv har kommentert at denne ikke er oppdatert. Det er dermed risiko for at materialet i den er noe utdatert. Samtidig er det et dokument som fortsatt formidles til, og aktivt brukes av, nye og gamle verger, og den er på bakgrunn av dette valgt inkludert. Det ble vurdert om Sivilrettsforvaltningens nye informasjonsmateriale til verger, som nå er under utvikling i form av elektroniske kurs, skulle inkludere i datamaterialet. Dette ble valgt bort, da kursene enda ikke foreligger i sin helhet.

En utfordring i oppgaven er bruken av noe av datamaterialet, blant annet vergemålsloven, som kilde. Dette når loven samtidig er en del av materialet som analyseres. Når den brukes som kilde vises den til som en form for sannhet, sånn her står det i loven, det er dette som gjelder. Når loven analyseres stilles det spørsmål ved om hva som faktisk fremkommer i lovverket. Det er til tross for risiko for sammenblanding av bruk valgt å bruke lovverket på begge måter. I «resultater og diskusjon» brukes den som den del av datamaterialet. I introduksjonen brukes den som en informasjonskilde.

Det er i dette kapittel redegjort for vitenskapsteoretisk ståsted og metodologi, og hvordan disse har påvirket valg av metode, samt hvilke forhold og teoretiske tilnærminger som er brukt for å besvare problemstillingen om hvilke forhold ved vergemålsordningen som kan påvirke hvordan vergemål kan brukes i ettervern.

5 Resultater og diskusjon

Som tidligere nevnt forstås kategoriseringen av forhold som kan påvirke bruken av vergemål i ettervern både som en del av prosessen, og som en del av resultatet. Først redegjøres derfor for bakgrunn for, og forståelse av, de kategorier som er valgt. Så blir kategoriene brukt videre som organiserende faktor i redegjørelsen av resultater og diskusjon knyttet til disse. Det er valgt å diskutere løpende under hver kategori. Til slutt diskuteres implikasjoner for praksis.

Problemstillingen etterspør hvilke forhold ved vergemålsordningen som kan påvirke hvordan vergemål kan brukes i ettervern. Sånn sett kan det sies at hele oppgaven omhandler samhandling mellom vergemålsordningen og ettervern. Det er likevel valgt å løfte ut to områder fra det store samhandlingsbegrepet: brukervedvirkning og kontinuitet.

Brukermedvirkning er den første kategorien som er løftet frem. Dette har sin bakgrunn i to forforståelser. Det ene er et mulig motsetningsforhold mellom ettervernets målsetning om å skulle lose ungdommer inn i en mer selvstendig voksenrolle, og inntrykket av vergemålsordningen som en svært inngripende ordning i menneskers privatliv. Den andre forforståelsen er brukervedvirkning som en grunnleggende sosialfaglig verdi. Ulike aspekter av brukervedvirkning, som blant annet selvbestemmelse, retten til å bli hørt og individtilpasning har i analyseprosessen blitt forstått som svært viktig i henhold til hvordan vergemål vurderes brukt for unge voksne som mottar ettervern.

Kontinuitet er også løftet frem som egen kategori, da ettervern i oppgaven forstås som en ordning som i stor grad omhandler akkurat dette: hvordan få overgangen fra oppfølging i barnevernet til det å bli en selvstendig voksen, til å fungere på best mulig måte? Kontinuitet forstås å omhandle både mulighet for oppfølging over tid, og innhold i oppfølgingen.

Samhandling brukes i redegjørelsen av resultater primært om to forhold. Det ene omhandler hvilke betingelser for samarbeid som fremkommer i de ulike delene av datamaterialet. Den andre kategorien omhandler forhold ved vergemålsordningen som kan påvirke hvordan og i hvilken grad den utfra en sosialfaglig forståelse er hensiktsmessig å samhandle med. Dette berører blant annet vergenes mandat og kompetanse, og synet på vergehavere.

Datamaterialet utgjøres av følgende dokumenter: Vergemålsloven (2010) med forskrift, forarbeid ved NOU vergemål og vergemålsproposisjonen, samt dokumenter fra Sivilrettsforvaltningen: «Statsforvalterens opplærings-, veilednings- og bistandsplikt», «Rundskriv om opprettelse av vergemål» og «Håndbok for verger». Det er brukt sitater fra datamaterialet for å vise hvordan resultatene er funnet. I slutten av hver kategori sammenfattes resultatet. Det er i hovedsak valgt å ikke bruke årstall på dokumenter fra datamaterialet i analyse og diskusjon. Dette for å underlette lesbarheten.

5.1 Brukermedvirkning i vergemålsordningen

Brukermedvirkning er løftet frem som egen kategori, da det forstås som en grunnleggende verdi i sosialfaglig arbeid. Samtidig er vergemål en ordning som har til hensikt å bistå mennesker med å ivareta egne interesser, også når de oppfattes å ikke ha evne til å kunne ta beslutninger til sitt eget beste. Det er blitt tydelig i analyseprosessen at vergemålsordningen inneholder flere paradokser knyttet til menneskers rett til å bestemme over eget liv. Det presenteres derfor forhold knyttet til disse paradoksene, og diskuteres hvordan de kan ha betydning for hvordan vergemål kan brukes i ettervern.

I analysen er det sett etter ordlyd og sammenhenger som omhandler brukermedvirkning i ulik grad, som for eksempel autonomi og selvbestemmelse, og det å bli hørt og informert. Det er også sett etter begreper som samtykke, individtilpasning og minste middels prinsipp. Det er i tillegg sett etter beskrivelser av brukergruppen, og utsagn knyttet til omsorg, styring og normalisering, samt til tekstavsnitt som omhandler relasjonen mellom verge og vergehaver.

Det er valgt å dele inn resultatene knyttet til brukermedvirkning i fire underkategorier. Disse er «Brukermedvirkning: med hensikt om selvbestemmelse», «Brukermedvirkning med premiss om enighet med vergen?», «Synet på vergehaver i vergemålsordningen» og «Styring med hensikt om normalisering av vergehaver». Til slutt sammenfattes resultater knyttet til brukermedvirkning.

5.1.1 Brukermedvirkning: med hensikt om selvbestemmelse

Det rettslige grunnlaget for brukermedvirkning fremkommer svært tydelig i datamaterialet. Det er knyttet til internasjonal rettsutvikling om selvbestemmelse. Minste middels inngrep, individtilpasning, og retten til å bli hørt ser ut til å vektlegges gjennomgående i datamaterialet, både i lovforarbeid og i dokumentene fra Sivilrettsforvaltningen.

Både i NOU Vergemål og Vergemålsproposisjonen vises det til internasjonal rettsutvikling, og økt fokus på menneskelige rettigheter (NOU 2004:16, Ot.prp.nr.110 (2008-2009)). Utvalget i NOU vergemål (2004, s. 93) fremhever spesielt art. 5 – retten til frihet og sikkerhet, art.6 – retten til en rettferdig rettergang og art. 8 – retten til respekt for privatliv og familieliv (menneskerettsloven 1999). I Rundskriv om opprettelse av vergemål vises det til at vergemålsloven og reglene for opprettelse av vergemål er *«nært knyttet opp til sentrale menneskerettigheter, særlig retten til selvbestemmelse og integritet»* (Statens Sivilrettsforvaltning, 2018, s. 3). I Vergemålshåndboken vises spesielt til Konvensjonen om rettighetene til mennesker med nedsatt funksjonsevne, og at denne *«markerer en endring i samfunnets tilnærming til mennesker med nedsatt funksjonsevne, fra å være betraktet som objekter for omsorg, til å bli anerkjent som subjekter med rettigheter»* (Alvestad, 2013, s. 5).

I NOU Vergemål vektlegges også at vergemålets omfang må følge «det minste middels prinsipp», og at vergemål ikke skal gjøres mer omfattende enn nødvendig. Dette innebærer at det ved opprettelsen av vergemål må trekkes opp rammer for vergens mandat, tilpasset den enkelte vergehavers situasjon (NOU 2004:16, s. 35-36, 134-135). I forslaget lagt frem av utvalget i NOU Vergemål kan vergemål begrenses både i tid og sak. Hvis vergehavers tilstand kan antas å være midlertidig eller vil bedres bør tidsavgrensning overveies (NOU 2004:16, s.151-152). I Vergemålsproposisjonen vurderes individtilpassede vergemål, både i innhold og tid, å være i samsvar med prinsippet om minste middels prinsipp, og i tråd med rettsutviklingen internasjonalt og i de nordiske land (Ot.prp.nr.110 (2008 – 2009) s. 41-42). Lovforarbeidenes synspunkter og forslag kommer til syne i vergemålslovens (2010) § 21 andre og tredje ledd:

Vergemålet kan omfatte økonomiske og personlige forhold

Et vedtak om vergemål skal uttrykkelig ta stilling til omfanget av vergemålet, herunder om det skal begrenses saklig eller i tid. Vergemålet skal ikke gjøres mer omfattende enn nødvendig.

I Håndbok for verger presiseres at vergemålsordningen ikke skal være mer inngripende enn nødvendig, og at dette medfører at det kan fremkomme behov for endringer av vedtaket og mandatet underveis i vergemålet. På bakgrunn av dette står det at den som er verge derfor må «*si i fra dersom du ser at det er behov for endringer*», det være seg mandatet er for snevert eller for vidt (Alvestad, 2013, s. 25).

Også i vergens utførelse av vergemålet er det fokus på individtilpassing. I Håndbok for verger står det at: «*Som verge må du tilpasse ditt nærvær ut fra funksjonsnivået til han eller hun du er verge for*» (Alvestad, 2013, s. 8).

Grunnlaget for brukermedvirkning kan med tanke på forankring i menneskerettigheter, og juridiske prinsipp om minste middels inngrep og individtilpassing, sies å i stor grad samsvare med en sosialfaglig forståelse, og viktigheten av brukermedvirkning. Også retten til å bli hørt fremkommer gjennomgående i datamaterialet.

§ 20, 2 ledd i vergemålsloven (2010), første setning, lyder:

Den som settes under vergemål, skal skriftlig samtykke i opprettelsen av vergemålet, vergemålets omfang og hvem som skal være verge, med mindre han eller hun ikke er i stand til å forstå hva et samtykke innebærer.

Lovverket regulerer også hvordan vergen skal utføre sitt oppdrag:

§ 33. *Vergens plikt til å høre den som er satt under vergemål, mv.*

Vergen skal så vidt mulig høre den som er satt under vergemål, før det foretas disposisjoner av større betydning og også når dette ellers fremstår som naturlig.

Er den som er satt under vergemål, ikke fratatt den rettslige handleevnen, kan vergen ikke foreta disposisjonen hvis den som er satt under vergemål, motsetter seg det. (...).

Her fremtrer tydelig et fokus på at den som er satt under vergemål skal bli hørt, og at vergen ikke kan foreta disposisjoner om den som er satt under vergemål motsetter seg dette.

I Rundskriv om opprettelse av vergemål står det at utgangspunktet for vergemålsordningen er

...at ethvert individ har rett – i tråd med sine egne evner og forutsetninger – til å forme livet sitt etter egne ønsker og idéer. Det at enkeltmennesker har et større hjelpebehov enn andre, bør i utgangspunktet gi grunnlag for støtte og bistand til å forme eget liv, og ikke til fratakelse av handleevnen. (Statens Sivilrettsforvaltning, 2018, s. 3)

I Håndbok for verger står det:

Det er viktig at du og den du er verge for har en så god dialog som mulig. Du må høre med ham eller henne før du tar beslutninger av større betydning, og der det ellers fremstår som naturlig. (Alvestad, 2013, s. 6)

Brukermedvirkning i vergemålsordningen kan se ut å vektlegges i stor grad. Olsen (2017) skriver at graden av brukermedvirkning er koblet til hvor i en relasjon makten er plassert. Utgangspunktet for vergemålsordningen, på en tenkt skala av grad av brukermedvirkning, er at vergehaver skal ha selvbestemmelse. Det vil si en svært stor grad av brukermedvirkning. Samtidig er selvbestemmelse et komplekst begrep. Fredwall (2022) beskriver at vergemålsloven har til formål om å verne om retten til selvbestemmelse. Samtidig skriver hun at selvbestemmelse påvirkes av flere faktorer. Hun viser til at selvbestemmelse i realiteten henger sammen med en persons faktiske beslutningsevne, det vil si dennes mentale kapasitet. I tillegg påvirkes den av hvordan samfunnet legger til rette for å kompensere for hindringer. Vergemålsloven skal verne om retten til selvbestemmelse, og dermed bidra til å forhindre diskriminering av vergehavere sammenlignet med andre personer.

I datamaterialet brukes gjennomgående selvbestemmelse som begrep. Begreper som gjerne brukes i sosialfaglige tekster, som «medvirkning», «i samråd med bruker» eller lignende blir ikke brukt, verken i lovtekst, forarbeid eller i dokumenter fra Sivilrettsforvaltningen. Dette kan forstås som at vergemålsordningen har et sterkt rettslig krav om selvbestemmelse. I sosialfaglig lovgivning, for eksempel i barnevernloven (1992, § 1-6), er medvirkning i stedet en lovfestet rettighet

At selvbestemmelse er en rettighet i lovverket kan i utgangspunktet forstås som en sterk beskyttelse av menneskelige rettigheter. Vergehaver skal ha makten over sitt eget liv. Samtidig kan dette innebære en risiko for at møtet med vergehaver blir «enten – eller». Enten har vedkommende full selvbestemmelse, eller så er vedkommende ikke kompetent til å ta avgjørelser til sitt eget beste. Da kan vurderinger om samtykkekompetanse eller fratakelse av rettslig handleevne bli utgangen av ulik forståelse mellom verge og vergehaver. På bakgrunn av en sosialfaglig forståelse av brukermedvirkning, som mer kompleks og nyansert, kan vergemålsloven fremstå som en vanskelig lov å bruke i realiteten. Når det samtidig fremkommer at vergene «så vidt det er mulig» skal høre vergehaver for det blir gjort større disposisjoner (vergemålsloven, 2010, § 33, 1 ledd) fremstår selvbestemmelsen i realiteten ikke som definitiv, men mer i samsvar med en forståelse av den befinner seg på en gradert skala slik som Olsen (2017) beskriver. Spørsmålet er om det sterke vernet om selvbestemmelse fører til for lite diskusjon om styringen av vergehaver, og fordelingen av makt mellom verge og vergehaver.

5.1.2 Brukermedvirkning: med premiss om enighet med vergen?

I punktet over vises at brukermedvirkning, ved retten til selvbestemmelse, i stor grad vektlegges i vergemålsordningen. Menneskerettighetenes vektlegging av selvbestemmelse og autonomi, retten til å bli hørt, individtilpasning og minste middels prinsipp er å finne gjennomgående i datamaterialet. Samtidig fremkommer flere plasser en dobbelthet i idealet om brukermedvirkning, ved at det er knyttet et spørsmål om samtykkekompetanse, eller rettslig handleevne, til muligheten for selvbestemmelse.

Et eksempel på dette omhandler vergens plikt til å høre vergehaver som vist til over i §33. Retten til å bli hørt, vektlegges i NOU Vergemål, og støttes også av departementet (Ot.prp.nr.110 (2008-2009) s. 93). Departementet vurderte samtidig at det også bør gis mulighet for vergen, etter samtykke fra Statsforvalter, å innhente legeerklæring dersom vergen er i tvil om hvorvidt vergehaveren forstår hva en aktuell disposisjon innebærer (Ot.prp.nr.110 (2008-2009) s. 94). Vergens plikt til å høre den som er satt under vergemål, mv. § 33, 2 ledd, 2 setning er et resultat av dette:

Er den som er satt under vergemål, ikke fratatt den rettslige handleevnen, kan vergen ikke foreta disposisjonen hvis den som er satt under vergemål, motsetter seg det. Dette gjelder likevel ikke hvis han eller hun ikke er i stand til å forstå hva disposisjonen innebærer (min utheving). Statsforvalteren, eller vergen med statsforvalterens samtykke, kan innhente legeerklæring for å få klargjort om vedkommende er i stand til å forstå hva disposisjonen innebærer. Vergemålsloven (2010)

Dette innebærer i realiteten at det alltid er en åpning for å vurdere om en vergehaver **er i stand til å forstå**. Det kan innhentes legeerklæring hvis det er usikkerhet rundt dette, og det er Statsforvalter eller verge i samråd med Statsforvalter som avgjør behovet for dette, ikke vergehaver selv.

Retten til å bli hørt, og å selv få bestemme, henger dermed direkte sammen med vurderingen av vergehavers evne til å forstå hva vergen informerer eller spør om. Derav følger at selv om selvbestemmelse er vektlagt i lovverket, vil det alltid en være en liten tvil om vergehavers rett til å bestemme selv, knyttet til dennes forståelsesevne. Vergen, med Statsforvalters samtykke, kan be om en leges vurdering av vergehavers evne til å forstå, og dermed stille tvil om evnen og retten til selvbestemmelse.

I Vergemålsproposisjonen – forslag til ny lov om vergemål, blir det i innledningen skrevet at:

Alle mennesker har evnen til å ha rettigheter og plikter, men ikke alle har evnen til selv å foreta handlinger som stifter rett og pådrar ansvar. Det sentrale siktemålet for vergemålslovgivningen er å sikre at interessen til mindreårige og de voksne som ikke

kan handle på egen hånd, likevel blir ivaretatt, og at dette skjer med respekt for den enkelte persons verdighet og integritet. (Justis- og politidepartementet, 2009, s. 7)

Det kan fremstå som at et ideal om selvbestemmelse, og dermed høy grad av brukermedvirkning, ligger til grunn for lovverket, samtidig som et av grunnpremissene er lovverkets mulighet å overstyre retten til selvbestemmelse for voksne som blir vurdert ikke å kunne handle på egen hånd. Denne muligheten vil kunne påvirke hvordan vergemål kan brukes i ettervern, da den omhandler en form for tvang som kan fremstå problematisk fra et sosialfaglig ståsted. Dette understøttes av Jüriloos (2016) beskrivelse av at vergemålsloven, i de tilfeller det ikke foreligger samtykkekompetanse eller rettslig handleevne, åpner for at vergen tar beslutninger som vergehaver motsetter seg.

I tråd med Olsens (2017) beskrivelse av brukermedvirkning som maktforskyvning på en gradert skala, kan selvbestemmelse ses som at vergehaver har makten over eget liv, og dermed svært stor grad av brukermedvirkning. I den andre enden av skalaen, hvor makten er fratatt vergehaver, kan ulike former tvang plasseres. Vergemålsloven (2010) har ikke noen tvangshjemler, men en verge kan ved uenighet om en avgjørelse anvende seg av det som Kjønstad et. al (2017, s. 459) omtaler som et samtykke «under trussel». Hvis vergehaver ikke samtykker, kan verge be om vurdering om samtykkekompetanse, eller frasi seg vergeoppdraget. Dette samsvarer med Østenstads (2016) forståelse av at individtilpasning av vergemålsloven ikke er tilstrekkelig, i sammenligning med tvangslovgivning innenfor eksempel helse- og omsorgstjenestene.

I NOU Vergemål presenteres et eksempel hvor vergen, med overordnet myndighets godkjenning, ønsker å selge en eiendom. Hvis vergehaver ikke ønsker å selge, kan salget ikke gjennomføres. Det samme gjelder i motsatt situasjon: hvis vergehaver ønsker å selge, og vergen, med overordnet myndighets godkjenning ikke ønsker et salg, kan vergehaver selv bestemme at salget skal gjennomføres. Her forklares at vergen kan gi råd hvis vergehaver ønsker det, men ikke bestemme, med mindre det blir besluttet rettslig fratakelse av handleevne (NOU 2004:16, s. 189). Følgende er vedtatt i vergemålsloven (2010) § 22 2. ledd. første setning:

En person kan fratas den rettslige handleevnen i økonomiske forhold hvis dette er nødvendig for å hindre at han eller hun utsetter sin formue eller andre økonomiske interesser for fare for å bli forringet, eller han eller hun blir utnyttet økonomisk på en utilbørlig måte.

I dette eksemplet vises til fratakelse av rettslig handleevne som en mulighet. Både vurdering av samtykkekompetanse, og fratakelse av rettslig handleevne er altså mulige begrensninger av vergehavers mulighet til selvbestemmelse. Fratakelse av rettslig handleevne er riktignok er en rettslig avgjørelse som må tas av tingretten, og samtykkekompetansen blir vurdert av lege. Men initiativet til å be om slike vurderinger vil blant annet ligge hos verge og Statsforvalter. Som tidligere nevnt er fratakelse av rettslig handleevne svært sjeldent. Hvor vanlig vurdering av samtykkekompetanse er det ikke klart å finne tall på.

Vektleggingen av brukermedvirkning i datamaterialet ser ut til å omhandle et ideal som tilstreber svært høy grad av brukermedvirkning – nemlig selvbestemmelse. Vergehaveren skal ikke kun få informasjon, eller bli hørt, men har rett til selv å bestemme hva vergen skal gjøre, eller ikke gjøre, innenfor sitt mandat.

Samtidig kan det fremstå som at brukermedvirkning, eller i hvert fall graden av brukermedvirkning, til tross for tydelige idealer i datamaterialet alltid er under tvil. Retten til å bli hørt, og til å bestemme selv ser ut til å følges av et «hvis» eller «men» knyttet til vurderingen av vergehavers evne til å ta beslutninger som av samfunnet anses hensiktsmessige. Styringen kan forsås som indirekte, ved at den ikke blir direkte uttalt. Samtidig kan trusselen om økt grad av styring forstås som overhengende. Vurderingene som blir tatt knyttet til vergehavernes evne til valg ser ut til å henge sammen med synet på vergehaverne.

5.1.3 Synet på vergehaver i vergemålsordningen

Som presentert fremkommer det en dobbelthet i datamaterialet gjeldende brukermedvirkning. En lignende motsigelse ser også ut å foreligge når det kommer til beskrivelser av vergehaver.

I NOU Vergemål brukes begrepene «aktive» og «passive» vergetrengende. Gruppen som omhandles i oppgaven tilhører det som i NOU Vergemål beskrives som aktive, det vil si «*de som er i stand til å handle, og har mulighet å sette sin økonomi over styr*» (NOU 2004:16, s. 133). I Vergemålsproposisjonen (2008-2009, sid.43) foreligger en beskrivelse av gruppen «aktive voksne vergetrengende personer» som igjen kan vise på en dobbelthet i forståelsen av evnen til selvbestemmelse:

Gruppen aktive, voksne vergetrengende utgjøres av personer over 18 år som fungerer ute i samfunnet, men som i større eller mindre grad, hele eller deler av livet, har behov for hjelp til å forvalte sine midler eller å ivareta sine personlige interesser. Dette er ofte psykisk utviklingshemmede personer, mennesker med psykiatriske lidelser, rusavhengige, spilleavhengige, personer med begynnende Alzheimer eller ulike former for demens. Gruppene er ulike seg i mellom og internt i gruppene. Men felles for dem er at de ofte har evne til å handle i strid med egne personlige og økonomiske interesser. De skiller seg på denne måten fra de passive vergetrengende, som på grunn av sin diagnose ikke lenger har samme evne til aktivt virke. De aktive vergetrengende kan ha evne til å legge sin egen økonomi i ruin i løpet av kort tid. Disse personene skaper av denne grunn mange problemer for seg selv og mye arbeid for overformynderiene og hjelpevergene og det er ofte vanskelig å komme frem til gode ordninger på bakgrunn av gjeldende regelverk.

Det vises i Vergemålsproposisjonen til at det er en utfordring «*å finne et godt balansepunkt mellom behovet for å beskytte og respekten for individets selvbestemmelsesrett*» (NOU 2004:16, s. 43).

I Håndbok for verger står det at «*Du (som verge) skal i størst mulig grad legge til rett for at han eller hun (vergehaver) kan utføre oppgaver selv, og oppleve god mestring.*» (Alvestad, 2013, s. 8). Her vises et ideal om at vergen skal tilrettelegge for at «*vergehaver kan utføre oppgaver selv, og oppleve god mestring*». Ønsket er altså at vergehaver skal utføre oppgaver selv, og i tillegg **oppleve god mestring**. Dette samsvarer med idealet om mennesker som autonome og produktive slik som Villadsen (2004) beskriver. Idealet om en borger som er

kapabel å ta ansvar for eget liv samsvarer også med Madsens et al. (2021) beskrivelser av idealborgeren som en kompetent og sysselsatt samfunnsborger.

Utsagnet i Vergemålsproposisjonen om at «*Disse personene skaper av denne grunn mange problemer for seg selv og mye arbeid for overformynderiene og hjelpevergene*» tyder på at vergehavere ikke alltid lever opp til idealene, og at deres rett til selvbestemmelse i så tilfelle kan overstyres ved vurdering av samtykkekompetanse eller spørsmål om fratakelse av rettslig handleevne. Dette kan knyttes til begrepet normalisering, da vergehavers ønsker eller atferd ikke passer med samfunnets normer, og det derfor kan stilles spørsmål ved vergehavers evne til å ta beslutninger.

Et eksempel på adferd hos vergehaver som ser ut til å føre til et ønske om normalisering er å finne i Håndbok for verger. Sivilrettsforvaltning instruerer verger på en generell basis til å handle på en bestemt måte i en bestemt situasjon. De skriver:

Store pengebeløp som oppbevares hjemme, bør du sørge for blir overført til kapitalkontoen hos fylkesmannen, eventuelt på vergekonto. Dersom den du er verge for har samtykkekompetanse må han eller hun høres først. Det vil kunne være behov for en forklaring. Det er viktig å sette av tid til å forklare for å skape en forståelse for nødvendigheten av slike tiltak. (Alvestad, 2013, s. 18)

Selv om vergehaver har samtykkekompetanse, og det påpekes at vergehaver skal høres, påpekes samtidig **nødvendigheten** av et slikt tiltak. Det skal **settes av tid til** og **forklares**. Det kan her fremstå som at målet i samtalen ikke er at vergehaveren skal bestemme selv hvordan pengene skal oppbevares, men at pengene skal ivaretas av Statsforvalter eller verge. Dette samsvarer med Øverbyes (2013) beskrivelser av kommunikasjon som styringsmiddel. Målet med styringen blir her at vergehaver, gjennom kommunikasjonen med verge, gjør som vergen ønsker, og samtidig opplever at dette er et eget valg. Vergens styring av vergehaver skal for å få ønsket effekt ikke oppleves som styring. Reegård (2021) viser samtidig til at kommunikasjon er et viktig virkemiddel i styring, og at statlig styring i større grad enn tidligere foregår med kommunikative virkemidler, som veiledning og relasjonsbygging.

I NOU vergemål tematiseres dilemmaet om normalisering når det kommer til opprettelse av vergemål. Det pekes på viktigheten av å «*kunne avgrense tilfeller hvor atferd og mestringsvikt gjør opprettelse av vergemål aktuelt, mot tilfeller hvor en viss eksentrisitet eller et visst avvik i personaladferd tolereres av samfunn og omgivelser, og hvor spørsmål om vergemål derfor ikke er aktuelt*» (NOU 2004:16, s.125).

Også i beskrivelser av samhandling mellom verge og vergehaver ser det ut til å fremkomme en dobbelthet knyttet til graden av brukermedvirkning, spesielt knyttet til idealet om individtilpasning. Relasjon eller relasjonsbygging er vektlagt i Håndbok for verger. Der opplyses at «du som verge» raskt bør ta kontakt med vergehaver ved oppnevning.

I samtalen med ham eller henne vil du også få et bedre inntrykk av det faktiske behovet for bistand. Du vil også kunne avtale nærmere med ham eller henne, forutsatt samtykkekompetanse, hvordan du vil legge opp oppdraget som verge. (Alvestad, 2013, s. 9)

Her vektlegges individtilpasning og relasjonsbygging. Samtidig ser formuleringen av siste setning ikke ut til å være helt i tråd med dette: «*Du vil også kunne avtale (...) hvordan **du** vil legge opp oppdraget som verge*». Dette kan tyde på at graden av mulig medvirkning likevel ikke er så stor i realiteten.

I Håndbok for verger vises det også til konkrete situasjoner en verge må forholde seg til. Et slikt eksempel omhandler brukskonto:

Det kan i mange tilfeller være hensiktsmessig at den du er verge for har tilgang til en egen brukskonto. I noen tilfeller vil det være greit med en ukentlig overføring til brukskontoen, andre ganger oftere eller sjeldnere. Det avhenger av sakens omstendigheter. Noen ganger kan det være aktuelt å overlate et kontantbeløp til hans eller hennes egen disposisjon. (...) Husk at du tar den du er verge for med på råd! (Alvestad, 2013, ss. 10-11)

Her får vergen konkrete råd for individtilpasning, og minnes på at vergehaver skal tas med på råd. En vergehaver som er samtykkekompetent, skal selv kunne råde over sine egne midler. Vergehaverens rett til selvbestemmelse ser her ut til å ha blitt omvandlet til å bli «*tatt med på råd*». Samtidig står det senere i håndboken, om forvaltning av midler: «*Det skal ikke gripes inn i den enkeltes selvbestemmelsesrett i større grad enn det som i det enkelte tilfellet er nødvendig*» (Alvestad, 2013, s. 17). Å bestemme selv og bli tatt med på råd blir her brukt om hvert annet. Det kan derfor stilles spørsmål om det blir sett på som det samme, og hva det i så fall har for betydning for vergeutøvelsen i realiteten.

Når det kommer til hvordan dette kan påvirke hvordan vergemål kan brukes i ettervern er det et spørsmål om hvorvidt synet på vergehaver samsvarer med synet på unge voksne som mottar ettervern. Det er ikke ettervernets syn på unge voksne som analyseres i oppgaven, men det kan bemerkes at det ved eventuell innsendelse om begjæring om, eller melding om behov for verge, er dette synet den unge voksne vil møtes med.

5.1.4 Styring med hensikt om normalisering av vergehaver

Det kan se ut å foreligge en dobbelthet i synet på vergehavere. De blir på en gang sett på som individer, og individtilpasning og minste middels prinsipp sammen med grunnleggende menneskerettigheter står frem som idealer for utøvelsen. Samtidig blir vergehaverne tydelig kategorisert, og er ofte også diagnostisert, noe som i utgangspunktet er et premiss for å få verge. Det er laget standarder for hva som skal gjøres for disse individene med utgangspunkt i kategoriseringen, både for hva som skal gjøres praktisk, for eksempel hvilke bankkontoer som skal opprettes og hvordan vergehaverne skal møtes av vergen (Alvestad, 2013).

Individtilpasninger skjer med andre ord innenfor stramme rammer, og med tydelige mål knyttet til vergehaverens adferd. Det er for eksempel et ønske at de skal ønske å ha bolig og betale husleie. I utførelse av vergemål i realiteten, kan det tenkes at forhold hvor vergehavers ønsker ikke er i tråd med storsamfunnets, eller vergens, idealer, skape situasjoner som kan føre til en uhensiktsmessig innskrenking av den enkeltes rett til selvbestemmelse. Samtidig er

vergemålsordningen laget for å støtte mennesker med behov for bistand, også de som ikke klarer å ta beslutninger som blir vurdert ikke å være til deres eget beste. Men hva hvis de ikke ønsker å ta imot støtten? Hva hvis vergen og vergehaveren ikke er enig i økonomistyringen? Hvordan kan støtten unngå å bli styrende? Ønsket om normalisering blir her tydelig med tanke på hvordan staten via vergemålsordningen skal få innbyggerne til å styre seg selv til en adferd som er produktiv og autonom. Samtidig fører økt grad av styring til en risiko for at vergehaverne mister sin autonomi, og kanskje blir mindre selvstendige? Rugkåsa (2011) problematiserer at det i de nordiske landene er middelklassens forståelse som er rådende når det kommer til normer for hvordan en borger skal føre seg. I vergemålsordninger er det tenkbart at vergenes forståelse av normalitet blir rådende, på bekostning av vergehavernes forståelse av hva som er en god levemåte.

Utøvelsen av vergemål skjer med mål om at vergehaver skal ta autonome valg, men samtidig fremkommer også et mål om at valgene er i tråd med samfunnets idealer, og individets normalitet. Også i rapporten om ettervern bestilt av BUFDIR ser målet ut til å være at de unge skal bli mest mulig selvstendige (Paulsen et al. 2020). Idealet om borgeren som ansvarlig og selvstendig kjennes igjen i forståelsen hos blant annet Rugkåsa (2011) og (Järvinen & Mik-Meyer, 2012). Mik-Meyer (2018) problematiserer idealet, og viser til at klienter samtidig blir sett på som resurssterke og ansvarlige, og som ressurssvake som ikke kan forventes å kunne ta ansvar for seg selv. Dette samsvarer i stor grad med det som fremkommer i analysen, både knyttet til dobbeltheten i synet på vergehaver, og knyttet til dobbeltheten i brukervedvirkning.

Det autonome valget vil i tråd med en slik forståelse bli betraktet som mindre gyldig dersom det ikke samsvarer med idealet. Hvis en vergehaver for eksempel ønsker å bo i en husvogn, et ønske som ikke samsvarer med idealet, vil dette kunne føre til en diskusjon om hvorvidt vedkommende kan ta beslutninger til sitt eget beste, eller om denne kanskje ikke kan sies å være samtykkekompetent. Järvinen og Mik-Meyer (2012) beskriver dette dilemma som en dobbeltfunksjon, hvor ansatte i velferdsstaten både skal utøve støtte, men også samtidig en form for kontroll. Støtten her blir gitt i form av råd og veiledning om å betale husleie, i stedet for å flytte i husvogn, sannsynligvis med gode intensjoner om at dette vil være til det beste for

vergehaber. Samtidig blir vergens rolle en kontrollfunksjon, som skal fange opp hvis vergehaber avviker fra normen. Vergen kan rådføre seg med Statsforvalteren, og stille spørsmål om hvorvidt vergehaber har samtykkekompetanse i et slikt spørsmål, eller om vergemål er et passende tiltak for vergehaber. Et premiss for vergemål blir på denne måten at vergehaber for å kunne anses å ha nytte av vergemålet må være villig til å la seg normalisere.

5.1.5 Oppsummering av resultater knyttet til brukermedvirkning

Brukermedvirkning fremstår i analysen av datamaterialet som et sterkt ideal i vergemålsordningen. Brukermedvirkning og idealer om selvbestemmelse er forankret i internasjonal rettsutvikling, og minste middels prinsipp og individtilpasning er lovpålagt. Imidlertid viser analysen til forhold som tyder på at det i realiteten foreligger muligheter for å inndra retten til egne valg, ved vurdering av samtykkekompetanse og fratakelse av rettslig handleevne. Det kan fremstå som at ønsket om støtte i vergemålsordningen også er et ønske om normalisering, og at vergen i stor grad kan styre vergehavere ved at muligheten for innsnevring i vergehavers rett til selvbestemmelse og brukermedvirkning hele tiden er til stede.

Denne forståelsen av vergemålsordningen, som i sin ytterste konsekvens kan være svært inngripende overfor vergehavers mulighet til brukermedvirkning, kan påvirke hvordan vergemål kan brukes i ettervern. Dette da det ved en vurdering av om det er til den unge voksnes beste, å bistå med å sende en vurdering om vergemål, må tas hensyn til risikoen for minsket selvbestemmelse. Det vil være en vurdering i hvert enkelt tilfelle, men det fremkommer som tydelig at risikoen er noe som må vurderes i en sosialfaglig forståelse av brukermedvirkning.

5.2 Vergemål som svar på behovet for kontinuitet i ettervern

Kontinuitet forstås i oppgaven som et viktig hensyn i ettervernets arbeid med å trygge overgangen fra barn til voksen. I datamaterialet er det sett etter forhold som kan påvirke hvordan vergemål kan brukes i ettervern med tanke på kontinuitet. Det er funnet at begrepet

kontinuitet i liten grad tematiseres i datamaterialet. Likevel fremkommer det forhold knyttet til dette som kan tenkes å ha stor relevans for et område i ettervernet som tidligere tematisert er utfordrende.

I rundskriv q 2011-13, som legger føringer for utførelsen av ettervern i kommunalt barnevern presiseres det at barnevernet har ansvar for å koordinere tiltak, samt å sammen med ungdommen vurdere «*om det er behov for tjenester og tiltak fra andre tjenester*» (Barne- likestillings- og inkluderingsdepartementet, 2011). Med forforståelsen av de politiske føringene, ettervernets hensikt om koordinering, og de behov for kontinuitet i ettervern som presentert i introduksjonskapittelet blir forhold knyttet til kontinuitet videre undersøkt.

5.2.1 Betingelser for kontinuitet i oppfølging av unge voksne

Et viktig område knyttet til kontinuitet er de kriterier som foreligger for opprettelse av vergemål. I datamaterialet fremkommer ulike synspunkter knyttet til disse, som det ser ut til å råde noen uklarheter rundt. I NOU Vergemål ble det foreslått at det skal «*stilles mindre strenge krav til alvorligheten av personens tilstand*» hvis personen selv ber om å bli satt under vergemål (NOU 2004:16, s. 46). Utvalget skriver at:

...det vil være en persons totale psykiske og fysiske tilstand, mestringsevne og bistandsbehov, mer enn den diagnosen som kan stilles, som vil være avgjørende for hvorvidt opprettelse av vergemål er riktig og hensiktsmessig. (NOU 2004:16, s. 133)

Dermed åpnet de for at også personer uten diagnose som trenger og ønsker bistand kan få oppnevnt verge hvis det selv søker om det. I Vergemålsproposisjonen ble forslaget imidlertid ikke tatt til følge, da utvalget mente at «*det ikke er hensiktsmessig med en lavere terskel for vergemål der den enkelte ber om dette*» (Justis- og politidepartementet, 2009, s. 48). Dette mente de kan medføre risiko for at vergemålsordningen utvannes. Samtidig ble det påpekt at: «*den enkeltes faktiske hjelpebehov og totale situasjon, mer enn arten av den medisinske diagnosen som stilles, som bør være avgjørende i vurderingen om det skal opprettes*

vergemål» (Ot.prp.nr.110 (2008 – 2009) s. 48). Dette innebærer i utgangspunktet at adgangen til å få oppnevnt verge er knyttet til diagnoser, og legevurdering.

I Rundskriv om opprettelse av vergemål (Statens Sivilrettsforvaltning, 2018, s. 7), som er Sivilrettsforvaltningens veileder til Statsforvalter, vises det imidlertid til uttalelser i lovforarbeid og til uttalelser i rettspraksis, når de skriver at: *«personens funksjonsnivå og behov for bistand kan tilsi at det unntaksvis kan etableres vergemål selv om hans eller hennes diagnoser ikke faller direkte inn under de kategorier som er omtalt i § 20, jf.»* På bakgrunn av dette skriver de at det ikke nødvendigvis er *«avgjørende om det kan påvises at personen har en bestemt medisinsk diagnose såfremt det sannsynliggjøres at funksjonsnedsettelsen har sin bakgrunn i en slik tilstand som omfattes av bestemmelsen»*. I rundskrivet påpekes at vurderingen av årsakssammenhengen mellom tilstanden og den manglende evnen til å ivareta egne interesser *«vil kunne være med på å trekke en nedre grense for hva som kan begrunne opprettelsen av vergemålet»* (Statens Sivilrettsforvaltning, 2018, s. 7). Det ser dermed ut som at praksis åpner for unntak fra diagnosekriteriet, noe som kan åpne muligheten for vergemål for en større gruppe.

Det kan tenkes at en slik mer åpen tilnærming til opprettelse av vergemål, som også opprinnelig ble foreslått i NOU Vergemål, kan føre til økt mulighet for kontinuitet for mennesker med mer sammensatte problemstillinger, men uten diagnose, og dermed også kunne bidra til forebygging av for eksempel økonomiske problemer. Hvis terskelen for vergemål er knyttet til diagnostisering, og dermed også legebek, kan det tenkes at det foreligger en risiko for at mennesker med sammensatte utfordringer som ikke ønsker behandling, eller ikke ønsker å bli utsatt for det potensielle stigma en diagnose kan innebære, kan unngå å sende begjæring om verge. Dette kan også tenkes påvirke andres, deriblant ettervernets, vurdering av å sende inn begjæring eller melding om vergemål.

Bistand fra en verge kan omhandle både økonomiske og personlige forhold, men de personlige forholdene er også i stor grad knyttet til økonomiske og rettslige forhold. Det kan fremstå som at det noen ganger kan være vanskelig å skille på disse, selv om det skal fremgå av vergens mandat. Omhandler det å bistå noen med å søke om studielån eller bostøtte for

eksempel personlige eller økonomiske forhold? Både det å studere og det å bo er personlige forhold, men samtidig omhandler hjelpen økonomiske forhold.

Sælør et al. (2019) finner at dårlig økonomi kan lede til helseproblemer. Det kan også tenkes at det å ha verge for noen kunne ha hatt en forebyggende effekt i relasjon til for eksempel psykiske lidelser og rusavhengighet. På den måten kunne økt utenforskap grunnet dårlig økonomi vært mulig å unngå. Mik-Meyers (2018, s. 125-126) funn om at gjeldsproblemer kan motarbeide arbeidet med andre viktige problemstillinger, tilsier at økonomiske forhold med fordel kan prioriteres høyere, for eksempel ved bruk av vergemål.

Slik systemet er nå, kan det se ut til av vergemål for gruppene voksne med psykiske lidelser, og rus- eller spilleavhengighet tas i bruk først etter at problemene oppstått, og kanskje også blitt alvorlige. I forskning om ettervern er det tydelig at det er NAVs rolle som diskuteres oftest i overgangen fra barnevern til tjenester for voksne. Men i samme tekster problematiseres også at NAV ofte ikke møter behovet til de unge voksne (Höjer & Sjöblom, 2011), (Breimo et al., 2015). De ordninger i NAV som diskuteres er gjerne gjeldsrådgivning og frivillig eller tvungen forvaltning. Gjeldsrådgivning er tidsbegrenset støtte og praktisk bistand til å rydde opp i en gjeldssituasjon. Frivillig eller tvungen forvaltning innebærer at NAV tar over viktige betalinger, som husleie og strøm, og passer på at disse trekkes før utbetaling av inntekt (folketrygdloven 1997). En fordel med vergemål kan tenkes å være individtilpasset bistand, både når det kommer til innhold og varighet, samt råd og veiledning som på sikt kan føre til at behovet for verge blir borte og den unge voksne har mulighet å bli selvstendig og autonom. Samtidig stiller dette store krav til vergens kunnskaper og evne til å bruke skjønn i utøvelsen av vergemålet. For å svare på behovet for støtte fra personer med kunnskap om systemet kommer blir spørsmålet om vergenes egnethet, og i hvilken grad de har den kunnskap som trengs, aktualisert.

Vergemålsloven (2010) åpner også for muligheten til å opprette vergemål før fylte 18 år. § 20, 3 ledd lyder: *«Det kan opprettes vergemål også for personer under 18 år etter reglene i første og andre ledd, når det etter omstendighetene anses nødvendig at vergemålet fortsetter uavbrutt når personen når myndighetsalderen»*. I Vergemålsproposisjonen vurderer

departementet at dette er viktig, «for å sikre at vergemålet kan bestå uavbrutt» (Ot.prp.nr.110 (2008 - 2009) s. 47).

Dette innebærer at barnevernet allerede når de vurderer behov for ettervern, altså før en ungdom har fylt 18 år, også kan vurdere sammen med denne om vergemål kan være en god løsning for videre oppfølging. Vergemål kan dermed fungere parallelt med ettervern, og det kan fortsette også etter at ettervernet avsluttes. På den måten kan vergemålet bidra til kontinuitet i overgangen til voksenlivet. I vergemålsloven er målet å bistå de som ikke fyller kravene om selvstendighet, det vil si er syk, har rusproblemer eller problemer med å styre egen adferd. Men dette innebærer ikke at vergemål trenger å være en permanent ordning. I vergemålsloven vises til at vergemål jevnlig skal evalueres, og at nødvendigheten skal vurderes (vergemålsloven § 21). Det finnes med andre ord en tanke om at omstendighetene kan endres, slik at vergemål ikke lenger er nødvendig. En vergehaver kan tilfriskne, slutte å bruke rusmidler eller lære seg å styre egen adferd.

Paulsen et al. (2018) viser til forskning som sier at ungdom i overganger, som den fra barnevernet til å bli voksen, ofte opplever at viktige relasjoner til offentlige personer blir brutt. Barnevernet har mulighet å bistå unge voksne med å sende inn begjæring om vergemål, som i sin tur kan føre til at vergemål kan bidra til kontinuitet. Paulsen (2018) skriver at oppfølgingstilbudet i ettervernet må tilby variasjon, og at det er ungdommenes behov som må stå i fokus. Derfor må tiltakene tilpasses ungdommen, og ikke omvendt, slik noen ganger er tilfellet ved standardiserte løsninger og tilbud. Paulsen (2018) beskriver videre at ungdommer ofte opplever en forventning fra barnevernet om at de skal bli selvstendige eller uavhengige. Dette kan igjen føre til at ungdommene takker nei til ettervern, og ikke ber om hjelp når de trenger det. Hun mener derfor at målet om selvstendighet kommer i veien for at de kan få hjelp til å bli selvstendig. Selv om vergemål ikke er et tiltak innenfor ettervernets rammer kan kanskje bistand til å sende begjæring om vergemål kan være et mulig svar på en form for individuell tilpasning for noen unge voksne som mottar ettervern?

5.2.2 Oppsummering av resultater knyttet til kontinuitet

Det fremkommer i gjennomgangen av datamaterialet at praktiske betingelser for å bidra til kontinuitet i stor grad er til stede for de unge voksne som fyller kriteriene for vergemål. Vergemål kan opprettes før fylte 18 år og kan opprettholdes så lenge det er behov, og vergehaver ønsker det. Vergemål kan brukes parallelt med etterverntiltak hvis den unge voksne har behov for oppfølging når det kommer til råd og veiledning knyttet til økonomi og personlige forhold, og også fortsette så lenge personen ønsker og har behov for å ha verge. Vergemål kan dermed også bidra til kontinuitet videre i overgangen til voksenlivet når ettervernperioden avsluttes.

5.3 Samhandling: betingelser som påvirker samarbeid

Som tidligere nevnt, kan alle kategorier brukt i redegjørelsen av analyse og diskusjon sies å omhandle samhandling mellom ettervernet og vergemålsordningen. Når brukermedvirkning og kontinuitet ble løftet frem som egne kategorier, gjenstår forhold som på to svært ulike måter omhandler samhandling. Det ene er betingelser knyttet til muligheten for samarbeid. Det andre forholdet omhandler organiseringen av faste verger, og hvilke kompetansekrav som stilles til disse. Dette fremstår som viktig da det kan påvirke i hvilken grad vergemålsordningen kan forstås utfra et sosialfaglig perspektiv. På bakgrunn av dette presenteres forhold ved vergens kompetanse og mandat til å utøve skjønn, og hvordan dette kan påvirke vurderinger av bruk av vergemål for unge voksne som mottar ettervern.

5.3.1 Samarbeid: muligheter og utfordringer

I datamaterialet fremkommer flere hensyn knyttet til samarbeid, selv om samarbeid med andre tjenester er lite tematisert i lovverket. Det vil her redegjøres for forhold knyttet til opprettelse av vergemål, og til forhold ved vergens mandat.

En ansatt i barnevernet som skal følge opp en unge voksen i ettervern, kan bistå denne med å sende en begjæring om vergemål. Eventuelt kan en barnevernansatt sende en melding om

behov for verge. Med unntak av reguleringer av hvem som kan sende inn begjæring eller melding om vergemål, og unntak fra taushetsplikten, er andre offentlige instanser lite nevnt i lovverket. I lovforarbeidet kommenteres behov for endringer av andre lovverk som en konsekvens av nytt lovverk, men det er lite i vergemålsloven som omhandler for eksempel pålagt samarbeid med andre offentlige ordninger. Et unntak er ved innhenting av legeattest når samtykkekompetanse skal vurderes. Hvis vergen mener det er behov for en slik vurdering, kan denne med Statsforvalterens godkjenning kontakte lege. Dette reguleres i § 33, 2. ledd.

I Håndbok for verger omtales kontakt med andre på flere punkt. I et avsnitt som omhandler omsorgsansvar hos vergehaver opplyses det at en verge «*kan kontakte kommunen eller andre aktuelle instanser som kan hjelpe til med å dekke behovet, dersom du ser at ser er et uopplyst behov*» (Alvestad, 2013, s. 9). Når det kommer til vergens oppgaver, og oppstart av et vergemål påpekes at det er viktig å ta kontakt med «*øvrige hjelpeapparat*» rundt vergehaver. Det står også at den som har sendt begjæring om oppnevning av verge kan kontaktes (Alvestad, 2013, s. 9). I vergemålsloven (2010) § 59 om Grunnlaget for Statsforvalterens avgjørelse 2. ledd står det at: «*Helsepersonell og ansatte i sosialtjenesten kan gi nødvendige og relevante opplysninger til statsforvalteren eller oppnevnt sakkyndig uten hinder av taushetsplikten*».

I Håndbok for verger konstateres også at personer med verge ofte har befatning med kommunens hjelpeapparat. Det står at: «*En god dialog med det øvrige hjelpeapparatet er nyttig for å få i stand et best mulig tilbud for den du er verge for*» (Alvestad, 2013, s. 27). Her kan vergen forstås som en del av hjelpeapparatet, og presenteres mer som en samarbeidspartner enn som en representant for vergehaver, slik det fremstår i lovverket.

§ 65 i vergemålsloven (2010) omhandler unntak fra taushetsplikt for vergen i samarbeid med andre:

Opplysninger om at en person har fått oppnevnt verge, kan gjøres kjent for andre i den utstrekning det er nødvendig av hensyn til personen selv, eller for å sikre at vergen kan utføre sitt oppdrag på en god måte. Det samme gjelder opplysningen om hvem som er oppnevnt som verge, og opplysninger om rammene for vergeoppdraget.

Vergen kan forstås som en representant for vergehaver, heller enn som representant for en tjeneste, slik som en kontaktperson i barnevern, helsetjenester eller NAV. Å regulere samarbeid i lovverket kan derfor tenkes å ikke være mulig på samme måte som i andre lovverk. Siden omfanget av hvordan vergen kan handle på vegne av vergehaver, er en konsekvens av det enkelte mandat, vil vergens og vergemålsordningens kontakt med andre offentlige instanser variere. Vergen kan for eksempel være i kontakt med barnevern, helsetjenester eller NAV på vegne av vergehaver så fremt dette omfattes av vergemålet og vergehaver ønsker dette.

Innholdet i Håndbok for verger viser til at kontakt og samarbeid med andre velferdstjenester er viktig. Når vergen ikke representerer en av flere velferdstjenester, men vergehaver selv, kan dette peke mot at hvis vergen inngår i et samarbeid, for eksempel deltar på et ansvarsgruppemøte, blir dennes rolle å representere vergehaver, heller enn å være en del av et apparat rundt vergehaver.

Et annet forhold som fremkommer i lovgivningen som kan tenkes å være en utfordring ved begjæring av vergemål omhandles i § 60. Underretning til nære familiemedlemmer:

Når en person begjæres satt under vergemål, skal statsforvalteren underrette ektefellen og eventuelle barn over 18 år om begjæringen. Disse skal også underrettes om avgjørelsen i saken, om klage og om begjæring om endringer av vergemålet. Har personen ikke nære familiemedlemmer som nevnt i første punktum, skal foreldrene underrettes på samme måte.

Dette innebærer i praksis at foreldrene til den unge voksne vil få beskjed om at begjæringen er sendt, og hva utfallet blir. Dette kan bli en utfordring, da det ikke er gitt at den unge voksne har kontakt med, eller en god relasjon til, sine foreldre. Det er derfor viktig å kjenne til denne bestemmelsen hvis det er aktuelt å sende inn en begjæring, slik at konsekvensene av dette kan vektas inn i avgjørelsen, og den unge voksne kan forberedes på at dette vil skje. Her fremstår det som at vergemålsloven er tilpasset forhold gjeldende eldre og «passive» vergehavere, enn yngre «aktive».

Når en person settes under vergemål blir det oppnevnt en verge som, i tillegg til å bistå vergehaver med avtalte oppgaver, innenfor sitt mandat har mulighet å handle på vegne av personen (Ot.prp.nr.110 (2008 - 2009) s. 8). I mandatet for NOU vergemål står det om vergens oppgave at *«det ofte er like viktig å ivareta personens behov for representasjon overfor offentlig forvaltning»* (NOU 2004:16, s. 58).

Vergemål kan etter § 21 2 ledd «omfatte økonomiske og personlige forhold». Etter tredje ledd i samme paragraf skal vedtaket *«uttrykkelig ta stilling til omfanget av vergemålet, herunder om det skal begrenses saklig eller i tid»*. I NOU Vergemål beskrives «personlige forhold» som representasjon og ivaretagelse av rettigheter utover økonomiske forhold. Eksempler som gis er bistand til å klage på vedtak, bistand til å oppnå trygd eller sosialstønad, eller representasjon i forbindelse med rettssak (NOU 2004:16, s. 151).

Det er også noen rent praktiske forhold som kan påvirke muligheten for samarbeid. Hvor mye tid en verge kan bruke på vergehaver, og på samarbeid med andre, avgjøres i stor grad av vergen selv. Innholdet i vergemålet styres av mandatet, og hva vergehaver ønsker bistand til. Vergen må selv disponere hvordan tiden brukes.

Faste verger får betalt per oppdrag, knyttet til et estimert antall arbeidstimer per år. Dette kan påvirke hvor mye tid en verge vurderer å kunne bruke på å stille på samarbeidsmøter, eller bistå med søknader ved personlig oppmøte. Det er i tillegg slik at vergen betales av vergehaver. Det at vergehaver selv skal betale for vergen kan tenkes å påvirke i hvilken grad en ung voksen i ettervern ønsker å sende begjæring om vergemål. Hvis vergehaver har lav inntekt, dekkes kostnaden for vergen av Statsforvalter, men det å skulle betale for å få bistand kan tenkes å være en hindring for å ønske dette. Det er også verdt å bemerke at overlappende ordninger, som oppfølging i form av ettervern, bistand fra NAV, eller fra helse- og sosialtjenester i kommunen i hovedsak er vederlagsfrie. I NOU vergemål foreslås det at faste verger skal få godtgjøring, som et ledd i profesjonalisering og for å underlette rekruttering, men det blir ikke diskutert alternative måter å dekke godtgjøringen på (NOU 2004:16). I Vergemålsproposisjonen derimot, vurderes hvorfor vergehaver selv skal dekke kostnaden da dette ikke er tilfellet ved andre former for sosiale ytelser. Det konkluderes likevel med at vergehaver selv skal dekke kostnaden da mange vergehavere har god økonomi. Det blir

imidlertid foreslått å innføre en beløpsmessig nedre inntektsgrense som sikrer vergetrengende som ikke har midler (Ot.prp.nr.110 (2008 - 2009) s. 86-87). Dette kan forstås som at vergemålsloven i hovedsak ikke er tilpasset gruppen som blir beskrevet som «aktive» men at disse i stort utgjør et unntak.

5.3.2 Profesjonalisering: manglende kompetansekrav, men store krav til skjønnsutøvelse

I NOU vergemål ble det knyttet et klart mål om profesjonalisering til det nye lovverket og omorganiseringen av vergemålsordningen. Profesjonaliseringen skulle skje på to måter. Den ene måten var økt juridisk kompetanse ved fast ansatt jurist som leder. Den andre måten var innføringen av ordningen av faste verger som tar oppdrag mot betaling. Hensikten var «*et system hvor alle med behov er sikret kompetente verger*» (NOU 2004:16, s. 23). Som følge av Stjernøs (2013) bruk av profesjonaliseringsbegrepet kan bruken i omorganiseringen av vergemålsordningen forstås som en dagligdags forståelse, hvor det brukes om å ha noe som jobb mot betaling. Ordningen med faste verger er slik sett ikke en profesjonalisering i forståelsen av at det skal utvikles en ny profesjon, men at vergene har faste oppdrag mot betaling.

Det ble i NOU Vergemål påpekt at alle verger må få generell informasjon om vergens rettigheter og plikter, og at faste verger bør «*gis en opplæring utover dette*» (NOU 2004:16, s. 71). Utvalget vurderte om kvalifikasjonskrav til vergen bør lovfestes, men konkluderte med at det vil vanskeliggjøre rekruttering, og at en økt profesjonalisering av vergemålsordningen vil styrke opplæringen av verger (NOU 2004:16, s. 175).

Den store forskjellen på kompetansekrav til utøvelse av to delvis overlappende velferdsordninger er påfallende, og det er derfor rettet fokus mot forskjellene i kunnskapskrav, og egnethetskravet for verger, og hvordan dette kan påvirke utøvelsen av vergemål. Det er spesielt rettet fokus mot hvordan kunnskap og skjønnsutøvelse er forbundet. Da det er økt fokus på juridisk kompetanse i vergemålsordningens organisering oppleves det

relevant å undersøke om denne kompetansen også påvirker utøvelsen av vergemål, og hvordan ettervern og vergemål på bakgrunn av dette kan samhandle.

Utøvelsen av ettervern utføres av ansatte i barnevernet. Av disse er over tre fjerdedeler barnevernspedagoger eller sosionomer (BUFDIR, 2022). Utøvelsen av ettervern blir altså i hovedsak utført av to sosialfaglige profesjoner. Når Molander og Terum (2008, s. 20) beskriver profesjoner som at en avgrenset gruppe, på bakgrunn av viss utdanning, har rett å utføre spesifikke arbeidsoppgaver mer eller mindre autonomt, kan dette forstås i stor grad å gjelde profesjonsutøvelsen i barnevernet. I 2021 ble det gjort endringer i kompetansekrav for ansatte i barnevernet. Etter barnevernloven (1992) § 2-1 a. må *«personell i barneverntjenesten fra 1. januar 2031 ha barnevernfaglig mastergrad eller annen relevant utdanning på tilsvarende nivå»*. Kompetansekravet til ansatte som arbeider med ettervern blir dermed økt fra tre til fem års høyere utdanning. Det vil samtidig si at utøvelsen av ettervern skjer av sosialfaglige profesjoner som har et felles verdigrunnlag. Disse verdiene kommer til syne i det yrkesetiske grunnlagsdokumentet (Fellesorganisasjonen (FO), 2019).

Utvalget i NOU Vergemål beskrev som tidligere nevnt et behov for krav om vergers egnethet for vergeoppdrag. Dette ble rettet mot vergens personlige egenskaper. Det nevnes blant annet *«nødvendige etiske og moralske holdninger, motivasjon, vanlige menneske- og samfunnskunnskaper, god kommunikasjonsevne samt evne til å vurdere den vergetrengendes behov»*. I tillegg nevnes at enkelte oppdrag krever *«særlig kyndighet innenfor et saksområde, for eksempel jus eller økonomi»* (NOU 2004:16, s.175). I vergemålsloven (2010) omhandles kravene til vergers egnethet i § 28 første ledd, første setning: *«Den som oppnevnes som verge, må være egnet for vervet og må samtykke i oppnevningen»*.

Innholdet i beskrivelsen av hva egnethet betyr omhandler blant annet etisk og moralske holdninger, samt kommunikasjonsevne, og det å *«vurdere den vergetrengendes behov»*. Dette samsvarer i stor grad med Hanssens et al. (2015, s 20-23) forståelse av hva som trengs ved utøving av profesjonelt skjønn. Hanssen et.al. beskriver at skjønnsutøvelse skjer med bakgrunn i fagkunnskap, og at den også vil omhandle etiske og moralske verdier og normer. Eide (2018) viser også til en moralsk dimensjon. Hun beskriver at det inngår i

velferdsprofesjonenes samfunnsmandat å handle til «den andres beste». Hanssen et al. (2015) skriver at for å utøve moralsk skjønn, det vil si gjøre bruk av etiske og moralske holdninger, kreves god faglig innsikt. De viser også til at det kreves moralsk kompetanse til å møte brukeren med rett holdning. Spørsmålet er hvilken fagkompetanse det er vergen forventes å ta i bruk når det ikke stilles krav til kompetanse?

Statsforvalterens veiledningsplikt overfor verger reguleres av forvaltningslovens (1967) § 11, og av vergemålsforskriften (2013). I forbindelse med iverksettelse av nåværende vergemålslov ble det laget en veiledning til Statsforvalterne (Statens Sivilrettsforvaltning, 2013). I vergemålsforskriften (2013) § 1 står det at:

Statsforvalteren skal sørge for at de oppnevnte vergene i vergemålsdistriktet får den opplæringen som er nødvendig for å kunne utføre vervet på en forsvarlig måte. Vergen skal på opplæring ved oppnevningen, og de skal få opplæring også senere dersom det er behov for det.

Statsforvalteren skal gi vergene i vergemålsdistriktet nødvendig veiledning og bistand ved behov. Statsforvalteren skal sette seg inn i saken og så langt som mulig gi et konkret råd i den aktuelle situasjonen. Om nødvendig må det også gis bistand slik av vergen kan følge rådet.

Det vises i Sivilrettsforvaltningens veiledning til Statsforvalterne, at siden vergemål er individtilpassede, og vil variere i innhold og omfang, vil opplæringen måtte tilpasses den enkelte verges oppdrag. Målet bør være at «vergene skal ha fått mest mulig opplæring før de går i gang med oppdraget, og i startfasen» (Statens Sivilrettsforvaltning, 2013, s. 8). Det forutsettes i veiledningen at faste verger etter hvert blir «særlig kompetente og egnede, ettersom de har flere vergeoppdrag som en del av sin næringsvirksomhet» (Statens Sivilrettsforvaltning, 2013, s. 8-9). Opplæring med tanke på en generell kompetanseheving skal også gis løpende (Statens Sivilrettsforvaltning, 2013, s. 9).

I Sivilrettsforvaltningens veiledning til Statsforvalterne står det at: *Det må av hensiktsmessighets- og effektivitetshensyn fra fylkesmannens side legges opp til at vergeoppdraget innebærer mye selvstendig arbeid*. (Statens Sivilrettsforvaltning, 2013, s. 6).

Det står også at:

Vergen skal også kunne på en konkret anbefaling fra fylkesmannen i skjønnsavgjørelser som faller under vergens mandat. I vurderinger som er skjønnspregede bør imidlertid fylkesmannen være varsom med å «diktere» hva vergen bør gjøre. Fylkesmannen vil ikke ha noen instruksjonsmyndighet over vergen. Dersom vergen ikke opptrer til det beste for personen med verge kan fylkesmannen bytte ham eller henne ut. Selv om fylkesmannen anbefaler en konkret beslutning, skal vergen i skjønnsstilfellene alltid til syvende og sist ta en selvstendig avgjørelse. (Statens Sivilrettsforvaltning, 2013, s. 7)

I NOU Vergemål står det:

I mange tilfeller vil den som er satt under vergemål, selv om vedkommende ikke ved vergemålet er fratatt den rettslige handleevne, ikke ha evne til å selv vurdere en disposisjons hensiktsmessighet» (...) og at «her må det utvises et skjønn. (NOU 2004:16, s.66-67)

Det vises som tidligere nevnt i Vergemålsproposisjonen til at det er en utfordring «å finne et godt balansepunkt mellom behovet for å beskytte og respekten for individets selvbestemmelsesrett» (Ot.prp.nr.110 (2008 - 2009) s. 43). I departementets vurdering påpekes det at i tillegg til de generelle virkemidlene i lovverket, vil «fylkesmannens og vergens rolle bli viktige for å oppnå gode løsninger på området» (Ot.prp.nr.110 (2008 - 2009) s. 44). Med dette kan forstås at vergene i stor grad må bruke skjønn i avgjørelser knyttet til utførelsen av oppdraget.

Irgens (2021, s. 44) beskriver som tidligere nevnt skjønn som de avgjørelser og handlinger som utøves «når tvetydige og uklare situasjoner håndteres med utgangspunkt i yrkesrelevant

kunnskap fra utdanning og praksis, en oppmerksomhet i situasjonen og en etisk bevissthet». Det vil si i situasjoner hvor det som nevnt i Vergemålsproposisjonen er en utfordring å finne «et godt balansepunkt" i en avgjørelse som omhandler et individs selvbestemmelsesrett. Han viser på lik linje med Hansen et. al. (2015) at også moralsk dømmekraft kreves i skjønnsutøvelsen. Irgens (2021) viser til at kunnskapen i utdannelsen til en profesjon er en viktig del av for forståelsen som utgjør utgangspunktet for skjønnsutøvelsen. Smeby og Mausehagen (2017) beskriver skjønnsutøvelse som selve kjernen i profesjonelt arbeid, hvor skjønnnet tar utgangspunkt i kunnskapsgrunnlag og kompetanse. Men det Irgens (2021), Hansen et al. (2015) og Smeby og Mausehagen (2017) viser til er et profesjonelt skjønn. Det oppleves som grunn til å stille spørsmål ved hvilken type skjønn som utøves i vergemål, og hvordan vergene kan pålegges å utvise stor grad av skjønn? Skjønnnet forventes også å utvises uten faglig linjeledelse, slik vi ellers ser i velferdstjenestene.

Bruken av skjønn forstås som viktig i bedømmelsen av når vergehaver kan bestemme selv. I NOU Vergemål kommenteres dette: «*Hensynet til det enkelte individs integritet og selvbestemmelsesrett må i visse tilfelle vike når et menneske ikke lenger evner å ivareta sine interesser*» (NOU 2004:16, s. 29). Det pekes av utvalget i NOUen på at dette reiser sentrale rettssikkerhetsproblemer knyttet til saksbehandlingen for vedtak om vergemål.

Molander (2013, s. 44-46) skriver som tidligere nevnt at bruk av skjønn er nødvendig når det er ønskelig med rom for individuell behandling. Dette kan for eksempel gjelde i vurderingen av en persons rett til selvbestemmelse. Samtidig problematiserer Molander (2013) at den skjønnsmessige vurderingen inneholder en risiko for at prinsippet om likebehandling ikke blir overholdt. Kommentaren fra NOU vergemål sitert over gjelder opprettelse av vergemål, men siden det skal gjøres løpende vurderinger av vergemålet kan det tenkes at slike vurderinger også måtte gjøres løpende. Spørsmålet her er hvilken type skjønn som bør brukes? Er det på bakgrunn av ordningens juridiske organisering juridisk skjønn som er tenkt å utvises? Når Grimen (2008, s. 72-73) beskriver kunnskapsbasene for ulike profesjoner viser han at jus som profesjon skiller seg ut ved at jurister primært forvalter en type kunnskap, når andre profesjoner har et mer heterogent kunnskapsgrunnlag. Heum (2014, s. 23-28) viser til at i det han betegner som forvaltningsskjønn, utgjør lover og regler rammen, og likebehandling og

rettssikkerhet vektlegges. Ved fagprofesjonell skjønnsutøvelse mener han at normer utgjør rammene, og at verdier er styrende. Grimen og Molander (2008, s. 188-190) skiller mellom rettslig skjønn og klinisk skjønn, og viser til at det rettslige skjønn er bundet av presedenser, det vil si andres forståelser og fortolkninger. Rammene for det kliniske skjønn er normative, og har som mål om for eksempel bedre en persons situasjon. Det kliniske skjønn stiller dermed høyere krav til individualisering.

Når skjønn skal utøves i vergemål, på bakgrunn av forståelsen av egnethetskravet, ser det ut til at det er noe mer enn juridisk kompetanse og skjønnsutøvelse som er forventet å utgjøre kunnskapsgrunnlaget. Moral, kommunikasjon, evne til å vurdere behov, og kunnskap om samfunnet blir nevnt i NOU Vergemål. Det kan fremstå som at en form for fagkompetanse hadde styrket vergenes mulighet å utøve skjønn til det beste for vergehaver i tråd med de moralske holdninger som nevnes. Spørsmålet er hvilken fagkompetanse? Kan det være et sykepleiefaglig skjønn, eller legeskjønn, hvis bakgrunnen for mangelen på ivaretagelse av egne interesser er dårlig helse? Eller kan det være et sosialfaglig skjønn hvis årsakene er sammensatt, og har sin bakgrunn i psykiske lidelser eller bruk av rusmidler? I barnevernet vurderes skjønnsavgjørelser knyttet til lignende forhold som det vergene står overfor å kreve 3-årig, og fra 2031 5-årig, høyere utdanning (barnevernloven § 2-1 a).

I NOU Vergemål fremkommer at vergemålsordningen bør profesjonaliseres, og at det at Statsforvalteren ved leder med juridisk kompetanse, er en viktig del av dette (NOU 2004:16). Samtidig kan det se ut som at de som utøver vergemålene i praksis, nemlig vergene, i stor grad forventes å ha kompetanse til å kunne utøve skjønn uavhengig av Statsforvalteren. Denne uklarheten ved vergers kompetanse, og bruk av skjønn, vil dermed kunne ha betydning for hvordan vergemål kan, eller bør, brukes i ettervern. Dette da det bør stilles spørsmål om hvorvidt kompetansen til den enkelte verge er stor nok til å ta skjønnsavgjørelse som er til det beste for den unge voksne.

Hensikten med det nye lovverket var økt profesjonalisering, både ved en juridisk kompetent leder, samt ved faste verger som får godtgjørelse, og skal få opplæring. Samtidig kan det at kvalifikasjonskrav til verger ikke er vedtatt tyde på at det selv om det er innført en ordning

med faste verger som får betalt for oppdraget, fortsatt er en tanke om at verger skal være en form for likepersonsordning, hvor enhver egnet person kan bistå et medmenneske.

For ettervernet vil kompetansen til de tjenester de unge voksne skal «overføres til» være av betydning. Da det ikke stilles kompetansekrav, er det vanskelig å vite hva en «overfører til». Jo «vanskeligere» utfordringer den unge voksne har, desto mer vil det kunne være behov for skjønnsavgjørelser. Dette kan bety at det er større risiko for å «overføre» en ung voksen med store eller sammensatte utfordringer. Samtidig er det denne gruppen som kan tenkes ha behov for verge etter avsluttet ettervern.

Det er grunn til å anta at forskjeller knyttet til kompetansen hos en verge kontra en barnevernansatt potensielt kan påvirke hvordan overlappende oppgaver som råd og veiledning utføres. Dette vil avhenge av hver enkelt verges kompetanse. Noen ganger vil vergen for eksempel kunne inneha større kjennskap til juridiske eller økonomiske spørsmål enn en ansatt i barnevernet. Behovet for hvilken kunnskap som trengs, og hvorvidt vergen er egnet blir en avgjørelse som Statsforvalter må ta ved hver enkelt oppnevning. Det er derfor vanskelig å få sagt noe generelt om vergens kompetanse, og hvorvidt dette er en fordel eller ulempe når det kommer til råd, veiledning og beslutningsstøtte. Kompetansekravet til verger er imidlertid som tidligere beskrevet svært beskjedent, noe som kan føre til at færre verger sammenlignet med barnevernansatte har adekvat kompetanse.

5.3.3 Oppsummering av resultater knyttet til samhandling

Samtidig som det er tydelige politiske intensjoner om velferdsordningenes utvikling knyttet til samhandling kan det fremstå som at vergemålsordningen her blir glemt. Mye av de føringer som omhandler samhandling er knyttet til profesjoner og profesjonsutøvelse, for eksempel gjennom «økt tverrfaglig kompetanse» eller styrking av kompetanse ved «tverrfaglige team» (St.meld.47 (2008-2009)). Vergemålsutøvelsen, som ikke utføres av ansatte profesjonsutøvere, men av verger uten krav til spesifikk kompetanse, kan derfor se ut å ikke være direkte berørt av intensjonene om økt samhandling. Organiseringen av vergemålsordningen ser derimot ut til å være først og fremst en juridisk ordning, hvor

profesjonaliseringen av vergemålsordningen bestod av å få juridisk kompetanse på topp, samtidig som at den enkelte verge forstås som en rettslig representant for vergehaver.

Selv om den nye vergemålsloven forstås som et resultat av økt fokus på menneskerettigheter i samfunnet, ser det samtidig ut som at vergemål i mange sammenhenger blir utelatt. Den blir, kanskje i hovedsak på bakgrunn av sin privatrettslige opprinnelse, ikke behandlet som en av flere sosialfaglige ordninger som skal bistå mennesker som har behov for støtte. Eller som det står på skjemaet om begjæring, bistå mennesker som *«trenger bistand eller antas å trenge bistand til å ivareta sine egne økonomiske eller personlige interesser på grunn av sin fysiske og/eller psykiske tilstand eller funksjonsevne»* (Statens Sivilrettsforvaltning, u.å.b) Vergemål ser fremfor alt ut til å bli referert til som en representantordning som brukes når en pasient eller bruker mangler samtykkekompetanse eller er fratatt rettslig handleevne, det vil si når selvbestemmelsen er satt under tvil. Den blir sjeldent fremhevet som en ordning som skal gi støtte, råd og veiledning for voksne mennesker som av ulike årsaker har behov for ekstra bistand når det kommer til å ivareta økonomiske eller personlige interesser.

Analysen viser at vektlegging av samarbeid med andre velferdstjenester i forholdsvis liten grad fremkommer i datamaterialet. Da vergen er en representant for vergehaver kan vergen imidlertid delta i samarbeid, når vergehaver ønsker det, og når verge finner det hensiktsmessig med tanke på sitt mandat. Mandatet skal som tidligere vist være individtilpasset, og kan innebære økonomiske og personlige forhold. Da vergen fungerer som en forlengelse av vergehaver fremstår ikke vergen som en samarbeidspartner på lik linje med ansatte i andre velferdsordninger. Det ser ikke ut til at det ligger noen hindringer for vergens deltakelse i ulike samarbeidsordninger, men det blir heller opp til hver enkelt verge å avgjøre om det er innenfor i henhold til mandatet i hver enkelt sak. I tillegg fremkommer praktiske hindringer for samarbeid, som at tidsbruken er begrenset, og at vergehaver selv betaler for vergen.

Dessuten fremkommer det i analysen at den enkelte verge i stor grad styrer hvordan vergemålet skal utføres. Det ser også ut til å stilles svært store krav til den enkelte verges evne til å bruke skjønn, både juridisk, økonomisk og moralsk, og avgjørelsene som blir tatt er vergen alene ansvarlig for. Samtidig stilles det ikke krav til kompetanse, men til egnethet.

5.4 Implikasjoner for hvordan vergemål kan brukes i ettervern

Med bakgrunn i analyse og diskusjon av forhold knyttet til brukermedvirkning, kontinuitet og samhandling, diskuteres her hvordan disse forholdene kan påvirke hvordan vergemål kan brukes i ettervern. Her vises hvilke implikasjoner disse forholdene kan ha for praksis i ettervernet. Praksisen i barnevernet kan blant annet omhandle vurderingen av å sende begjæring eller melding om vergemål. Vurderingen handler om hva vergemål kan bidra med for unge voksne i ettervern, og hvilke fordeler og ulemper det kan være ved at en ung voksen får oppnevnt verge. Også muligheten for samarbeid med verge kan være viktig for praksis.

Når det kommer til samarbeid, foreligger det organisatoriske utfordringer knyttet til hvordan vergemål kan brukes i ettervern. Det fremkommer ingen direkte hindringer for samarbeid mellom ettervern og verge, men det er heller ingen formelle rammer eller krav som omhandler vergens samarbeid med andre. Det fremstår som opp til den enkelte verge hvorvidt denne finner det hensiktsmessig å bruke tid på samarbeid. Et ønske om samarbeid med verge kan derfor ikke fra ettervernets side inngå i en vurdering av hvorvidt en ung voksen bør bistås med å sende begjæring om vergemål.

Det er også praktiske forhold som bør tas med i vurderingen. Et er at vergemål i utgangspunktet må bekostes av vergehaver selv, selv om Statsforvalter dekker kostanden ved lav inntekt. Et annet er at Statsforvalter sender beskjed om begjæring av vergemål til nærmeste pårørende. Dette kan føre til utfordringer hvis den unge voksne ikke ønsker å involvere foreldre eller søsken i en slik avgjørelse.

På samme måte fremstår eventuell opprettelse av vergemål som usikker på bakgrunn av mangelen på kompetansekrav hos vergen. Fra et sosialfaglig perspektiv kan det oppleves som usikkert å «overføre» unge voksne til en ordning hvor det brukes stor grad av individuell skjønnsutøvelse uten tydelig faglig forankring.

I en vurdering av bruk av vergemål er det mange aspekter som må tas i beaktning.

Barnevernloven og vergemålsloven har ulik bakgrunn og opprinnelse. Likevel møtes de i

reguleringen av støtte til mennesker som trenger bistand, og som av ulike grunner ikke selv kan, eller anses å kunne, styre alle aspekter av hverdagen. Dermed kan lovverkene sies å overlapse en samfunnsfunksjon som faller innenfor det sosialfaglige feltet. Begge er, i hvert fall i utgangspunktet, frivillige velferdsordninger med hensikt om å bistå mennesker slik at de klarer seg mest mulig uten hjelp. Hjelpen kan være råd, veiledning og støtte, og noen ganger praktisk hjelp som å sette opp budsjett, og betale regninger. Hjelpen skal være minst mulig inngripende, og den som mottar hjelpen har stor grad av selvbestemmelse. Både den ansatte i barnevernet og vergen må høre hva den som trenger hjelp ønsker, og gi informasjon som gir personen best mulig bakgrunn for å ta egne valg. Slik sett kan det fremstå uproblematisk å bruke vergemål for unge voksne i ettervern.

Det er også flere aspekter ved vergemål som kan se ut til å kunne bidra til bedre oppfølging, fremfor alt knyttet til kontinuitet. En verge kan tilgodese behovet for råd og veiledning videre i voksenlivet, så lenge vergehaveren har behov for, og ønsker, dette. Usikkerhet og manglende kunnskap om økonomi kan få alvorlige konsekvenser, både praktisk ved gjeldsopptak, inngåelser av ugunstige avtaler og problemer med å håndtere bankforhold, men også fordi at bekymring og usikkerhet kan føre til økt belastning, og i forlengelsen av dette problemer med for eksempel rus eller psykisk helse. Ungdommer i ettervern har behov for oppfølging på ulike områder i livet. Når det gjelder økonomi, kan dette handle om økonomisk støtte, men like mye om støtte til å disponere inntekter riktig, sette opp budsjett og sparemål, lære om låneopptak og renter og konsekvenser av forbruk, samt å oppleve å få støtte knyttet til økonomiske avgjørelser. Mange ungdommer som har hatt tiltak i barnevernet kan ha levd med økonomiske vansker på ulike måter gjennom oppveksten. Det å finne frem i systemer, og vite at det finnes mulighet å søke om for eksempel bostøtte eller husbanklån, eller hvordan å levere skattemelding er også praktiske ting mange kan trenge bistand til. Her kan det tenkes at vergen kan fylle en tydelig funksjon. Samtidig kan andre tiltak, som for eksempel oppfølging i bolig, også til dels ha samme funksjoner. Det kan dreie seg om å tegne strømabonnement, eller praktisk hjelp til å betale regninger eller sette opp et budsjett. Også dette er oppgaver en verge kunne ha utført. Spørsmålet blir, i hvert enkelt tilfelle, hvilken ordning som egner seg best?

Samtidig med de muligheter som ligger i bruk av verge knyttet til kontinuitet og økonomisk stabilitet er det noen aspekter ved vergemålsordningen som fremstår mer problematiske. Tanken med vergemålsordningen kan forstås slik: å ivareta interessene til de som ikke kan ivareta dem på egen hånd. Et grunnleggende premiss for vergemålsordningen er synet om at ikke alle har *«evnen til selv å foreta handlinger som stifter rett eller pådra ansvar»* (Ot.prp.nr.110 (2008 - 2009) s. 7). Samtidig med dette foreligger sterke idealer om brukermedvirkning forankret i menneskerettighetene. Det kan synes å være et grunnleggende paradoks i vergemålsordningen, knyttet til balansen mellom selvbestemmelse og manglende evne til selvbestemmelse. Hensikten med lovverket ser ut til å være høy grad av brukermedvirkning, men paradokset om faktisk selvbestemmelse er likevel tydelig til stede, og bør problematiseres i vurderingen av bruk av vergemål i ettervern. Ved vergemål for gruppen unge voksne i ettervern, kan dette føre til en vanskelig balansegang, som for eksempel ved psykiske utfordringer eller rusbruk. På den ene siden er selvbestemmelse og høy grad av brukermedvirkning et ideal, på den andre siden fremstår selvbestemmelsen som gyldig kun når den er i samsvar med det som blir sett på som riktige beslutninger. Det er heller ikke slik av vergen nødvendigvis har en kompetanse knyttet til for eksempel psykiske lidelser, rus eller funksjonsnedsettelse som er nødvendig for å yte råd og veiledning, og bruke skjønn, på en slik måte at vergehaver får god støtte. Hvorvidt det enkelte vergemålet fungerer etter hensikt vil derfor avgjøre om det er en fordel eller en ulempe at vergemål brukes i ettervern.

Et annet aspekt i vurderingen av bruk av vergemål er det som fremkom i resultatet om dobbeltheten i brukermedvirkning. Det foreligger til tross for sterke idealer knyttet til brukermedvirkning en risiko for at vergen i samråd med Statsforvalter ønsker å vurdere i hvilken grad vergehaver evner å ta gode beslutninger for eget liv, det vil si at det blir bedt om en vurdering av vedkommendes samtykkekompetanse hvis det oppstår uenigheter om beslutninger. Eller på det mest inngripende, at Statsforvalter går rettens vei til en vurdering om rettslig handleevne. Dette er uvanlig, og svært inngripende, men bør likevel betenkes som en mulig konsekvens av det å søke om verge. Et annet alternativ er hvis den unge voksne ikke ønsker det samme som vergen, er at vergen sier fra seg oppdraget, men den følge at kontinuiteten blir borte. Spørsmålet om begjæring av vergemål bør på bakgrunn av dette

overveies nøye. Selv om fordelene ved kontinuitet, mulighet for å ha verge så lenge det trengs, og det å få bistand til å styre økonomi er store, vil muligheten for begrensninger i retten til selvbestemmelse, og liten grad av reell selvbestemmelse fremstå som betydelige ulemper.

6 Oppsummering

I oppgaven er forhold som kan påvirke bruk av vergemål i ettervern undersøkt. Det er i oppgaven brukt en sosialkonstruktivistisk forståelse av kunnskapsutvikling, noe som tilsier at det ikke legges frem noen objektive resultater eller svar på problemstillingen. Oppgaven kan heller forstås som en diskusjon, som kan føre til økt forståelse av hvordan vergemål kan brukes for unge voksne i ettervern. Samtidig fremstår de analyser og diskusjoner som er gjort som relevante for å bidra til økt kunnskap. Det er redegjort for egen forforståelse, og for politiske og lovmessige intensjoner som har fremstått viktige for oppgavens tema. Det er også redegjort for teoretiske tilnærminger og tidligere forskning som er blitt vurdert som relevant i forskningsprosessen. Den hermeneutiske tilnærmingen til datamaterialet har ført til flere omstruktureringer, både av analysekategorier og bruk av teori.

Kategoriene som ble brukt i analyse og diskusjon var brukermedvirkning, kontinuitet og samhandling. Forhold som fremkommer knyttet til brukermedvirkning omhandler primært en dobbelthet, ved idealer om selvbestemmelse samtidig med muligheten for begrensninger av denne. Det fremkommer også en dobbelthet i synet på vergehavere, som både autonome og som mennesker som ikke alltid evner å ta beslutninger til sitt eget beste. Disse dobbelthetene, om selvbestemmelse og synet på vergehaver, kan tenkes å påvirke vurdering av bruk av vergemål for unge voksne i ettervern. Det ser samtidig ut til at vergemålsordningen har potensiale til å bidra med kontinuitet for unge voksne som mottar ettervern. Muligheten for samarbeid med verge har ikke noen faste rammer, og er heller avhengig av vergens mandat og dennes vektlegging av samarbeid. Det fremkommer også at verger på tross av at det ikke stilles krav til kompetanse påventes å bruke stor grad av skjønn i utførelsen av vergeoppdrag.

Det er fremkommet både konkrete forhold, og det som kan forstås som moralske forhold, som kan påvirke hvordan vergemål kan brukes i ettervern.

Hovedimplikasjonen for hvordan forholdene som fremkommer, kan påvirke bruken av ettervern er at det på bakgrunn av disse bør utvises forsiktighet ved vurderinger om å bruke vergemål i ettervern. Å «bruke» vergemål innebærer å bistå unge voksne med å sende begjæring om vergemål, og eventuelt å samarbeide med verge i ettervernperioden. Det konstateres samtidig at vergemål har potensiale til å på en positiv måte kunne bidra til kontinuitet i oppfølgingen av unge voksne som trenger råd, veiledning og bistand knyttet til økonomiske forhold.

Vurderingen om at det bør utvises forsiktighet, er en konsekvens av at vergemålsordningen på bakgrunn av analysen forstås som svært inngripende. Ikke fordi et ordinært vergemål med samtykkekompetanse og høy grad av selvbestemmelse ikke kan fungere godt, og derigjennom ivareta bistanndsbehovet til vergehaverne, men fordi det i sin ytterste konsekvens innebærer å få evnen til å bestemme over eget liv evaluert. Ordningen skulle i teorien kunne brukes som en ordening for unge voksne i ettervern som fyller kriteriene for vergemål, da grunnleggende idealer om brukermedvirkning er til stede, og ordningen kan bidra med kontinuitet når det kommer til bistand. Det er samtidig to forhold som taler for at vergemål i liten grad egner seg for gruppen unge voksne i ettervern. Det ene er den over nevnte bekymringen om at vurderingen av evnen til selvbestemmelse alltid vil være en del av vergemålet. Det andre omhandler vergens rolle og kompetanse. Vergen forventes i stor grad å ta selvstendige beslutninger og utøve skjønn, og innehar et selvstendig ansvar for vergehavers økonomi. Samtidig som vergen står forholdvis alene i sin utøvelse av vergemål stilles det få krav til dennes kompetanse. Det kan derfor fremstå som et sjansespill å sende inn en begjæring om vergemål eller melding om behov for vergemål, da hvilken verge som blir oppnevnt i stor grad vil avgjøre hvordan vergemålet utøves.

6.1 Avsluttende betraktninger

Til slutt oppleves det som viktig å gjøre noen avsluttende betraktninger. Det er mye vi i dag ikke vet om vergehavere, eller om hvordan vergemål fungerer for unge voksne i ettervern. Vi vet ikke i hvilken grad gruppen vergehavere overlapper med gruppen som har hatt tiltak etter barnevernloven i oppveksten, eller som mottar ettervern parallelt med at de har oppnevnt verge. Gruppen voksne med psykiske lidelser eller rusproblemer som har vært under barnevernets omsorg får kanskje først verge i voksen alder, og da gjerne etter å allerede ha havnet i økonomiske vansker. Det hadde vært ønskelig å vite noe om hvor mange vergehavere som har vært under barnevernets omsorg, og hvordan vergemål fungerer for disse – samt om vergemål kan ha en forebyggende effekt når det kommer til økonomiske vansker.

Innhold og utøvelse av vergemål kan være av varierende art, og kan blant annet utgjøre praktisk bistand, for eksempel ved å betale regninger og levere skattemelding for personer som av ulike grunner trenger hjelp til dette. Men vergemål kan også innebære rådgivende samtaler, veiledning og støtte i økonomiske avgjørelser. Det fremkommer på den ene siden tydelig i analysen at vergehaver selv har rett til å bestemme, men i premissene om råd, informasjon og beslutningsstøtte ligger det også en tydelig form for styring hvor målet allerede er avklart. Det er derfor grunn til å stille spørsmål ved graden av brukermedvirkning som faktisk foreligger i realiteten? Det sosialfaglige idealet om brukermedvirkning kan synes å foreligge som grunn for vergemålsordningen. Samtidig kan det stilles spørsmål om selvbestemmelse alltid er realiteten, eller sågar ønsket? Denne typen innvendinger kan selvfølgelig gjøres om alt sosialfaglig arbeid. Velferdssamfunnets normer kan på samme måten sies å styre både utøvelsen av sosiale tjenester, og av borgerne. Vi har alle en formening om hva som forventes av oss, og hva som er en ideell borger.

Vergemål kan i dag tenkes å for noen fungere som et «brannslukningsapparat», heller enn et tiltak som kan bidra til kontinuitet, og kanskje også forebygge eventuelle kommende utfordringer. På bakgrunn av arbeidet med oppgaven oppfattes det som viktig å undersøke videre om vergemål kunne ha vært en god løsning i overgangen fra barnevern til å være en selvstendig voksen – det vil si i samme periode som ettervernet nå prøver å bygge en

overgang. Samtidig vurderes det som viktig å stille spørsmål ved om vergemålsloven klarer å dekke behovene til voksne vergehavere som lever et aktivt liv? I en tenkt ideell situasjon, ved hjelp av samarbeid mellom verge og barnevernsansatte med sosialfaglig kompetanse, kunne vergen som lekmann kanskje ha fungert som en bro mot et selvstendig liv, gjerne med et mål om at behovet for verge etter hvert vil bli borte. Å ha en støttende person som kan fungere som rådgiver i økonomiske spørsmål vil kanskje kunne føre til at færre mennesker forsetter seg i økonomiske problemer.

Samtidig oppleves det rimelig å stille seg tvilende til at kompetanseheving av verger ved elektroniske kurs, som er en av Sivilrettsforvaltningens nåværende satsninger, er tilstrekkelig for å lykkes med en slik arbeidsoppgave. Dette når kravet til god faglig og juridisk skjønnsutøvelse hos vergene ser ut til å være svært stort. I tillegg må mulighetene for innhenting av legeerklæring om samtykkekompetanse, og vurdering av rettslig handleevne som styringsmiddel kanskje vurderes endret hvis bruken av vergemål skal kunne fungere som stipulert over?

Utfordringer knyttet til kompetansegrunnlaget for skjønnsutøvelse har opplevdes som svært talende i arbeidet med analysen. Delvis fordi kravet til vergene fremstår som urimelig stort. Når kompetansekravet i barnevernet blir hevet til fem års universitetsutdanning, og verger noen ganger utfører oppgaver som ligner på ettervernet, er det vanskelig å se for seg at elektronisk kursing er nok. Selv om vergene har veiledning fra Statsforvalteren, er det vergen selv som må fatte en rekke selvstendige avgjørelser i kontakt med vergehaver, og selv også potensielt stå økonomisk ansvarlig for disposisjoner utført på vegne av vergehaver. Det kan være avgjørelser knyttet til juss, kommunikasjon, økonomi, forståelse av psykiske lidelser og rusproblemer og mye annet. Behovet for kunnskapsgrunnlag kan kanskje sammenlignes med kunnskapsgrunnlaget innenfor sosialt arbeid? Da er vi igjen tilbake til de manglende rammene for samarbeid. Hvis samarbeid mellom verge, barnevern og andre involvert rundt unge voksne i ettervern hadde vært et vektlagt område i vergenes oppdrag og mandat hadde kanskje muligheten for en trygg overgang til voksenlivet, med samlet sett god kompetanse rundt den unge voksne vært mulig? Som vist i analysen er det ikke stort rom for verger å delta i slikt samarbeid per nå. Dette ser dels ut å komme av at lovverket ikke kan pålegge vergen, som

representant for vergehaver, samme type samarbeid som er lovpålagt andre tjenester, og dels se ut til å handle om at vergens tid er begrenset, og dessuten betales av vergehaveren selv.

Ettervernet er i økende grad blitt vektlagt de siste tiårene. Aldersspennet er blitt utøket, og det er innført begrunnelsesplikt ved vedtak. Ettervern er under utvikling, og det kan være betimelig å stille spørsmål om hvorfor vergemål ikke så langt det er funnet i arbeidet med oppgaven, er blitt vurdert som en overgangsordning for unge voksne som mottar ettervern, i hvert fall for de som fyller kriteriene for vergemål. Blir vergemål glemt av sosialfaglige yrkesgrupper, eller blir ordningen sett på som lite egnet, eller altfor inngripende for unge voksne?

En refleksjon som er gjort i løpet av arbeidet er at lovverket ser ut til å være tilpasset de som blir beskrevet som passive. Kunne vergemålsloven være tjent av å bli mer tilpasset unge voksne med psykiske lidelser, kognitive utfordringer eller rusmisbruk? Som det ser ut nå omhandler lovverket alt fra 18-åringer med rusutfordringer og et aktivt liv, til 95-åringer i koma. Det kan fremstå som selvsagt at dette er en utfordring. Bestemmelsen om at det skal sendes melding til nærmeste pårørende viser med tydelighet at loven er tilpasset en annen gruppe enn unge aktive voksne. Gruppen vergehavere som lever et aktivt liv er kanskje også er de som i størst grad har behov for en verge som har kompetanse nok til å ta faglige skjønnsavgjørelser? Det kan ut fra for forståelsen i oppgaven, se ut som at sosialfaglig kunnskap i større grad kunne ha vært vektlagt i vergemålsordningen.

Helt på slutten, etter å ha stilt en del kritiske spørsmål om vergemålsordningens lovverk og utøvelse, fremstår det viktig å minne om at lovverket er nytt, og at Sivilrettsforvaltning og Statsforvalter, så langt det i arbeidet med oppgaven er funnet, arbeider aktivt med å utvikle kunnskap i både egne organisasjoner og hos vergene. En ting fremstår imidlertid helt klart – det foreligger behov for mer forskning om vergemålsordningen og om hvordan vergemål fungerer i praksis for unge voksne.

Referanseliste

- Alvesson, M., & Sköldbberg, K. (2017). *Tolkning och reflektion - vetenskapsfilosofi og kvalitativ metod*. Studentlitteratur.
- Alvestad, B. (2013). *Håndbok for verger*. Statens Sivilrettsforvaltning.
<https://www.vergemal.no/verjehandboka.530859.no.html>
- Barne- likestillings- og inkluderingsdepartementet. (2011). *Rundskriv om tiltak etter barnevernloven for ungdom over 18 år (Q-13)*. Barne- likestillings og inkluderingsdepartementet.
https://www.regjeringen.no/globalassets/upload/bld/rundskriv/2011/rundskriv_tiltak_barnevernsloven.pdf
- Barne- og familiedepartementet (2021) *Tiltak i barnevernet for ungdom over 18 år*. Barne- og familiedepartementet. <https://www.regjeringen.no/no/tema/familie-og-barn/barnevern/tiltak-i-barnevernet-for-ungdom-over-18-/id670234/>
- Barnevernloven. (1992). *Lov om barneverntjenester (LOV-1992-07-17-100)* Lovdata.
<https://lovdata.no/dokument/NL/lov/1992-07-17-100?q=barnevernloven>
- Barnevernloven. (1992). *Lov om barneverntjenester (LOV-1992-07-17-100)* Lovdata.
<https://lovdata.no/dokument/NL/lov/1992-07-17-100?q=barnevernloven>
- Breimo, J. P., Sandvin, J. T., & Thommesen, H. (2015). Trøblete overganger i et aldersdelt hjelpeapparat. *Norges barnevern*, 92(1), 28-44.
- BUFDIR. (2021, 31.august). *Unge med ettervernstiltak*. BUFDIR
https://www.bufdir.no/Statistikk_og_analyse/Barnevern/Barn_og_unge_med_tiltak_fra_barnevernet/unge_med_ettervernstiltak/#heading94389
- BUFDIR (2022, 24. mars.). *Om barneverntjenestene*. BUFDIR
https://www.bufdir.no/Statistikk_og_analyse/Barnevern/om_barnevernstjenestene/#heading79071
- Eide, S. B. (2018). Etikk og profesjonsutøvelse eller etikk i profesjonutøvelse? I K. Hjort, A.Kristiansen, & N. C. Barkholt, *Profesjonsetikk- Velferdsarbeid for og med mennesker* (ss. 35- 51). Gyldendal.

- Elvebakken, K. T., & Malterud, K. (2021). Brukermedvirkning i helsetjeneste og helseforskning - historie og politikk. I E. (. Skjeldal, *Kritiske perspektiver på brukermedvirkning* (ss. 25-39). Universitetsforlaget.
- Fellesorganisasjonen (FO). (2019). *Yrkesetisk grunnlagsdokument*. FO
<https://www.fo.no/getfile.php/1324847-1580893260/Bilder/FO%20mener/Brosjyrer/Yrkesetisk%20grunnlagsdokument.pdf>
- Fredwall, K. K. (2022). *Vergemålsloven - Fremtidsfullmakter mv. Lovkommentarer*. Universitetsforlaget.
- Folketrygdloven (1997) *Lov om folketrygd* (LOV-1997-02-28-19)
<https://lovdata.no/dokument/NL/lov/1997-02-28-19?q=folketrygdloven>
- Forvaltningsloven (1967) *Lov om behandlingmåten i forvaltningsaker* (LOV-1967-02-10)
<https://lovdata.no/dokument/NL/lov/1967-02-10?q=forvaltning>
- Foucault, M. (2007). *Security, Territory, Population: Lectures av the Collège de France 1977-1978*. Palgrave MacMillan.
- Foucault, M. (2002). *Forelesninger om regjering og styringskunst*. Cappelen Forlag.
- Gilje, N. (2017). Hermeneutikk - teori og metode. I M. Järvinen, & N. (. Mik-Meyer, *Kvalitativ analyse - syv tradisjoner* (ss. 127-152). Hans Reitzels Forlag.
- Grimen, H. (2008). Profesjon og kunnskap. I A. Molander, & L. I. Terum, *Profesjonsstudier*. Universitetsforlaget.
- Grimen, H., & Molander, A. (2008). Profesjon og skjønn. I A. Molander, & L. I. Terum, *Profesjonsstudier* (ss. 179-196). Universitetsforlaget.
- Hanssen, H., Humerfelt, K., Kjellebold, A., Norheim, A., & Sommerseth, R. (2015). Faglig skjønn i utøvelse av profesjonelt helse- og sosialfaglig arbeid. I H. (. Hanssen, *Faglig skjønn og brukermedvirkning i helse- og velferdstjenestene* (Utg. 2, ss. 17-44). Fagbokforlaget.
- Helsedirektoratet. (2014, 06). *Samfunnsutvikling for god folkehelse*. Helsedirektoratet
https://www.helsedirektoratet.no/rapporter/samfunnsutvikling-for-god-folkehelse/Samfunnsutvikling%20for%20god%20folkehelse.pdf/_attachment/inline/7bfe0795-9370-4fbf-af77-8be0e9b9d62f:79fbdd582d69872f95ecad2fefc3159c6dfed46a/Samfunnsutvikling%20for%20god%20folkehelse.pdf

- Helsedirektoratet. (u.å.) *Nasjonale anbefalinger, råd og pakkeforløp*. Helsedirektoratet.
<https://www.helsedirektoratet.no/produkter?tema=pakkeforlop&fbclid=IwAR23kA0Mivvt5cBJQ07YOdVklb89IEQFadA1dhsHZLT5DvNqM1XW0uqSAqc>
- Heum, I. (2014). *Skjønn - Perspektiver på skjønnsutøvelse i Nav*. Gyldendal.
- Hjetland, G. B. (2019, 2. april). Politiet: Kvinna var verge – svindla bror sin for 600.000. *NRK*.
https://www.nrk.no/vestland/politiet_-kvinna-var-verge-_svindla-bror-sin-for-600.000-1.14459378
- Hykkerud, E. (2019, 21. november). Fikk utkastelsesordre fra farens verge. *NRK*.
<https://www.nrk.no/tromsogfinnmark/fikk-utkastelsesordre-fra-farens-verge-1.14786094>
- Höjer, I., & Sjöblom, Y. (2011). Att stå på egna ben - om övergången från samhällsvård til vuxenliv. *Socialvetenskaplig tidskrift* (1), 24-41.
- Irgens, E. J. (2021). *Profesjon og organisasjon* (Utg. 2). Fagbokforlaget.
- Justis- og beredskapsdepartementet. (2018, 14. november). *Høring - endringer i vergemålsloven mv*. Regjeringen. <https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/--horing---endringer-i-vergemalsloven-mv.-personer-uten-samtykkekompetanse/id2618793/?expand=horingsnotater>
- Järvinen, M., & Mik-Meyer, N. (2012). At skabe en professionel. I M. Järvinen, & N. (. Mik-Meyer, *At skabe en professionel - Ansvar og autonomi i velferdsstaten* (Utg. 1, ss. 13-28). Hans Reitzels Forlag.
- Jüriloo, K. (2016). Menneskerettslige utfordringer ved vergemål. *Kritisk Juss* (Årgang 42 nr.1), 86-92.
- Kjønstad, A., Syse, A., & Kjelland, M. (2017). *Velferdsrett I - Grunnleggende rettigheter, rettsikkerhet og tvang* (Utg. 6). Gyldendal.
- Kulturdepartementet. (2019) *Et samfunn for alle – Likestilling, demokrati og menneskerettigheter - Regjeringens handlingsplan for likestilling av personer med funksjonsnedsettelse 2020–2025*. Regjeringen.
<https://www.regjeringen.no/contentassets/4538c7392f3d417a8d7cc48965a603c9/et-samfunn-for-alle---regjeringens-handlingsplan-for-likestilling-av-personer-med-funksjonsnedsettelse-des-2019.pdf>
- Kvale, S., & Brinkmann, S. (2019). *Det kvalitative forskningsintervju* (Utg. 3). Gyldendal.

- Likestilling- og diskrimineringsombudet. (2015). *CRPD 2015 - Ombudets rapport til FNs komité for rettighetene til mennesker med nedsatt funksjonsevne*. Likestilling- og diskrimineringsombudet. https://www.ldo.no/globalassets/ldo_2019/03_ombudet-og-samfunnet/konvensjoner/fns-konvensjon-for-personer-med-nedsatt-funksjonsevne/crpd2015rapport.pdf
- Madsen, G., Tønseth, C., & Aarsand, L. (2021). Læring som livsstil og normalitet: Konstruksjoner av samfunnsborgere i kompetansereformens grunnlagsdokumenter. *Nordisk tidsskrift for pedagogikk og kritikk*, 7, 347-361.
- Meld. St. 13 (2018–2019) *Muligheter for alle - Fordeling og sosial bærekraft*. Finansdepartementet. Regjeringen. <https://www.regjeringen.no/contentassets/472d31ff815d4ce7909f5593bf7d79b8/no/pdfs/stm201820190013000dddpdfs.pdf>
- Meld. St. 19 (2018 – 2019) *Folkehelsemeldinga: Gode liv i eit trygt samfunn*. Helse- og omsorgsdepartementet. <https://www.regjeringen.no/contentassets/84138eb559e94660bb84158f2e62a77d/nno/pdfs/stm201820190019000dddpdfs.pdf>
- Menneskerettsloven (1999) *Lov om styrking av menneskerettighetenes stilling i norsk rett* (LOV-1999-05-21-30) Lovdata. <https://lovdata.no/dokument/NL/lov/1999-05-21-30?q=lov%20om%20menneskerettig>
- Mik-Meyer, N. (2018). *Fagprofesjonelles møte med utsatte klienter*. Hans Reitzels Forlag.
- Molander, A. (2013). Profesjonelt skjønn i velferdsstaten: mekanismer for ansvarliggjøring. I A. Molander, & J.-C. Smeby, *Profesjonsstudier II* (ss. 44-54). Universitetsforlaget.
- Molander, A., & Terum, L. I. (2008). Profesjonsstudier - en introduksjon. I A. Molander, & L. I. Terum, *Profesjonsstudier* (ss. 13-27). Universitetsforlaget.
- NOU 2001:22 (2001) *Fra bruker til borger*. Sosial- og helsedepartementet. <https://www.regjeringen.no/contentassets/1e18b045dd9346849813392b34c9cdc1/no/pdfa/nou200120010022000dddpdfa.pdf>
- NOU 2003:19. (2003). *Makt og demokrati: Sluttrapport fra Makt- og demokratiutredningen*. Arbeids- og administrasjonsdepartementet.

- <https://www.regjeringen.no/contentassets/316f4765f7c44a2c8def9dcd5da8f30/no/pdfs/nou200320030019000dddpdfs.pdf>
- NOU 2004:13 (2004) *En ny arbeids- og velferdsforvaltning: om samordning Aetats, trygdeetatens og sosialtjenestens oppgaver*. Sosialdepartementet.
<https://www.regjeringen.no/contentassets/f3e300bbbf0f4a369e9dba41fd54e97d/no/pdfs/nou200420040013000dddpdfs.pdf>
- NOU 2011:20. (2011). *Ungdom, makt og medvirkning*. Barne-, likestillings- og inkluderingsdepartementet.
<https://www.regjeringen.no/contentassets/e68e3849077544e0a23f060916e2e3f2/no/pdfs/nou201120110020000dddpdfs.pdf>
- NOU 2004:16. (2004). *Vergemål*. Justis- og politidepartementet.
<https://www.regjeringen.no/contentassets/36a5e822168643cb8b63a43d53b4eae4/no/pdfs/nou200420040016000dddpdfs.pdf>
- NOU 2011:9. (2011). *Økt selvbestemmelse og rettssikkerhet - Balansegangen mellom selvbestemmelsesrett og omsorgsansvar i psykisk helsevern*. Helse- og omsorgsdepartementet.
<https://www.regjeringen.no/contentassets/edc9f614eb884f1d988d16af63218953/no/pdfs/nou201120110009000dddpdfs.pdf>
- Olsen, B. C. (2017). Omå vite best ... sammen - brukermedvirkning i helse- og sosialsektoren. I M. A. Stamø, *Velferdsstaten i endring* (Utg. 3, ss. 216-241). Gyldendal.
- Ot.prp.nr.110 (2008-2009) *Om lov om vergemål (vergemålsloven)*. Justis- og politidepartementet.
<https://www.regjeringen.no/contentassets/1dbd15e632a744b7b3af823f5ab9650e/no/pdfs/otp200820090110000dddpdfs.pdf>
- Pasient- og brukerrettighetsloven. (1999). *Lov om pasient- og brukerrettigheter* LOV-1999-07-02-63. Lovdata. <https://lovdata.no/dokument/NL/lov/1999-07-02-63?q=pasient%20og>
- Paulsen, V. (2018). Et anerkjennelsesperspektiv. *Norges barnevern*, 95(4), 224-237.
- Paulsen, V., Wendelborg, C., Riise, A., Berg, B., Tøssebro, J., & Caspersen, J. (2020). *Ettervern - en god overgang til voksenlivet? Helhetlig oppfølging av ungdom med barnevernerfaring*. NTNU Samfunnsforskning Mangfold og Inkludering.

- Reegård, K. (2021). Mellom omsorg og kontroll - et velferdsprofesjonsperspektiv på oppfølging av ungdom utenfor opplæring og arbeid. *Nordisk Velfærdsforskning*(1), 8-19.
- Rugkåsa, M. (2011). Velferdsambisiositet - sivilisering og normalisering. *Norsk antropologisk tidskrift*, 22(3-4), 245-256.
- Sande, E., Linge, T. E., & Rasmussen, M. C. (2017). *Vergemålsloven - og utlendingsloven kapittel 11 A med kommentarer*. Gyldendal.
- Skarrud, E., Gildestad, B. A., & Jåsund, B. K. (2019, 6. mars). *Er verge for over 100 personer – får kritikk*. NRK. https://www.nrk.no/trondelag/ti-personer-i-norge-er-verge-for-100-mennesker-hver-_far-kritikk-1.14447373
- Smeby, J.-C., & Mausehagen, S. (2017). Profesjonskvalifisering. I S. Mausehagen, & J.-C. (. Smeby, *Kvalifisering til profesjonell yrkesutøvelse* (ss. 11-20). Universitetsforlaget.
- Sosialtjenesteloven. (2009) *Lov om sosiale tjenester i arbeids- og velferdsforvaltningen* LOV-2009-12-18-131. Lovdata. <https://lovdata.no/dokument/NL/lov/2009-12-18-131?q=sosialtjenesteloven>
- Statens Sivilrettsforvaltning. (2013, 01. juli.). *Fylkesmannens opplærings-, veilednings- og bistandsplikt: en veiledning til fylkesmennene*. Statens Sivilrettsforvaltning.
- Statens Sivilrettsforvaltning. (2018, 02 27). *Opprettelse av frivillige vergemål: En veiledning til statsforvalterne*. Statens Sivilrettsforvaltning. https://www.vergemal.no/getfile.php/5013980.2573.qtutpkiumsskz7/Veileder_Opprettelse+av+frivillige+vergemål.pdf
- Statens Sivilrettsforvaltning. (2020). *Gjennomgangen av saker der vergemål kan være opprettet mot den enkeltes vilje*. Hentet 04 2022 fra https://www.vergemal.no/getfile.php/4663676.2573.7umkt7llbpanu/Rapport_Gjennomgang+av+vergemål+som+kan+være+opprettet+mot+den+enkeltes+vilje.pdf
- Statens Sivilrettsforvaltning. (2021). *Årsmelding vergemål 2021*. Statens Sivilrettsforvaltning.
- Statens Sivilrettsforvaltning (2022) *Utdrag ur dataregister* (mottatt fra Øystein Østraat, Seniorrådgiver, 2022 05. mai) Statens Sivilrettsforvaltning.
- Statens Sivilrettsforvaltning. (u.å.a) *Begjæring om vergemål*. (skjema: GA-8025 B) Statens

Sivilrettsforvaltning

<https://vergemal.custompublish.com/getfile.php/4869031.2573.bjlntp7ssjli7/GA-8025+B+Begjaeringsskjema+191113.pdf>

Statens Sivilrettsforvaltning. (u.å.b). *Opprettelse*. Statens Sivilrettsforvaltning

<https://www.vergemal.no/opprettelse.447494.no.html>

Statens Sivilrettsforvaltning (u.å.c) *Andre publikasjoner*. Statens Sivilrettsforvaltning.

<https://www.vergemal.no/andre-publikasjoner.6087302-447438.html>

Stjernø, S. (2013). Profesjon og solidaritet. I A. Molander, & J.-C. (. Smeby, *Profesjonsstudier II* (ss. 130-143). Universitetsforlaget.

St.meld. 47 (2008-2009). *Samhandlingsreformen Rett behandling – på rett sted – til rett tid*. Helse- og omsorgsdepartetet.

<https://www.regjeringen.no/contentassets/d4f0e16ad32e4bbd8d8ab5c21445a5dc/no/pdfs/stm200820090047000dddpdfs.pdf>

Stortinget (2021a). *Vedtak til lov om endringer i velferdstjenestelovgivningen*. Stortinget..

<https://www.stortinget.no/no/Saker-og-publikasjoner/Vedtak/Beslutninger/Lovvedtak/2020-2021/vedtak-202021-143/?all=true>

Stortinget (2021b). *Endringer i velferdslovgivningen*. Stortinget.

<https://www.stortinget.no/no/Saker-og-publikasjoner/Saker/Sak/?p=83122>

Sælør, K. T., Bjørlykhaug, K. I., Bank, R.-M., & Johnson, T. A. (2019). Møter i mørket - økonomiske helseproblemer, subsidier og det sosiale liv. *Tidsskrift for velferdsforskning*(Årgang 22, nr. 2), 110-125.

Thagaard, T. (2018). *Systematikk og innlevelse - En innføring i kvalitative metoder*. Fagbokforlaget.

Tjora, Aksel. (2021). *Kvalitative forskningsmetoder i praksis* (utg. 4) Gyldendal.

Triantafillou, P. (2019). Analyse af dokumenter og dokumentation. I C. J. Kristensen, & M. A. Hussain, *Metoder i samfundsvidenskabene* (ss. 147-159). Samfundslitteratur.

Vergemålsforskriften. (2013) *Forskrift til vergemålsloven* (FOR-2013-02-15-201)

Lovdata. https://lovdata.no/dokument/SF/forskrift/2013-02-15-201/KAPITTEL_1?q=forskrift%20vergemål

Vergemålsloven. (2010) Lov om vergemål. (LOV-2010.03-26-9)

<https://lovdata.no/dokument/NL/lov/2010-03-26-9?q=lov%20om%20vergemål>

Villadsen, K. (2004). *Det sociale arbejdes genealogi*. Hans Reitzels Forlag.

Vollan, M., & Kampestuen, K. Å. (2021, Juni 30). *www.nrk.no*.

https://www.nrk.no/innlandet/vil-ta-tolga-saken-til-hoyesterett_-_viktig-a-holde-kommunen-ansvarlig-1.15557545

Østenstad, B. H. (2016). Individtilpassa verjemål - er vi i mål? *Tidskrift for familierett, arverett og barnevernrettslige spørsmål, Årgang 14(3)*, 227-231.

Øverbye, E. (2013). Velferdsprofesjonene i aktiveringsstaten: en studie av ambivalente relasjoner. I A. Molander, J.-C. Smeby, & (red.), *Profesjonsstudier II* (ss. 107-121). Universitetsforlaget.

Vedlegg: selvvalgt litteratur

Selvvalgt litteratur

- Breimo, J. P., Sandvin, J. T., & Thommesen, H. (2015). Trøblete overganger i et aldersdelt hjelpeapparat. *Norges barnevern*, 92(1), 28-44. **Antall sider:** 17
- Eide, S. B. (2018). Etikk og profesjonsutøvelse eller etikk i profesjonutøvelse? I K. Hjort, A. Kristiansen, & N. C. Barkholt, *Profesjonsetikk- Velferdsarbeid for og med mennesker* (ss. 35-51). Gyldendal. **Antall sider:** 16
- Elvebakken, K. T., & Malterud, K. (2021). Brukermedvirkning i helsetjeneste og helseforskning - historie og politikk. I E. (. Skjeldal, *Kritiske perspektiver på brukermedvirkning* (ss. 25-39). Universitetsforlaget. **Antall sider:** 25
- Fredwall, K. K. (2022). *Vergemålsloven - Fremtidsfullmakter mv. Lovkommentarer*. Universitetsforlaget. Kap 1, Kap 2, **Antall sider:** 26
- Fossestøl, B. (2016). Moralsk ansvar - den profesjonelles private dilemma? I R. Kroken, O. J. Madsen, & (red.), *Forvaltning av makt og moral i velferdsstaten* (ss. 42-63). Gyldendal Norsk Forlag. **Antall sider:** 21
- Foucault, M. (2002). *Forelesninger om regjering og styringskunst*. Cappelen forlag. **Antall sider:** 108
- Hanssen, H., Humerfelt, K., Kjellebold, A., Norheim, A., & Sommerseth, R. (2015). Faglig skjønn i utøvelse av profesjonelt helse- og sosialfaglig arbeid. I H. (. Hanssen, *Faglig skjønn og brukermedvirkning i helse- og velferdsstjenestene* (ss.17-44) (Utg. 2). Fagbokforlaget. **Antall sider:** 27
- Heum, I. (2014). *Skjønn - Perspektiver på skjønnsutøvelse i Nav*. Gyldendal. Kap 1, Kap 3. **Antall sider:** 44
- Höjer, I., & Sjöblom, Y. (2011). Att stå på egna ben - om övergången från samhällsvård til vuxenliv. *Socialvetenskaplig tidskrift*(1), 24-41 **Antall sider:** 18
- Järvinen, M., & Mik-Meyer, N. (2012). At skabe en professionel. I M. Järvinen, & N. (. Mik-Meyer, *At skabe en professionel - Ansvar og autonomi i velferdsstaten* (Utg. 1, ss. 13-28). København: Hans Reitzels Forlag. **Antall sider:** 16
- Mik-Meyer, N. (2018). *Fagprofesjonelles møde med utsatte klienter*. Hans Reitzels Forlag. Kap 1, Kap 6, Kap 9 **Antall sider:** 64
- Molander, A., & Terum, L. I. (red.)(2008). *Profesjonsstudier* Universitetsforlaget. Kap Profesjonsstudier - en introduksjon, Kap 3, Kap 10 **Antall sider:** 48
- Molander, A., Smeby, J-C., (red) (2013) Profesjonsstudier II, Kap 1, Kap 3, Kap 8, Kap 10, **Antall sider:** 48

- Olsen, B. C. (2017). Om å vite best ... sammen - brukermedvirkning i helse- og sosialsektoren. I M. A. Stamø, *Velferdsstaten i endring* (Utg. 3, ss. 216-241). Gyldendal. (Olsen, Om å vite best ... sammen - brukermedvirkning i helse- og sosialsektoren, 2017) (Olsen, Om å vite best ... sammen - brukermedvirkning i helse- og sosialsektoren, 2017) **Antall sider: 27**
- Paulsen, V., Wendelborg, C., Riise, A., Berg, B., Tøssebro, J., & Caspersen, J. (2020). *Ettervern - en god overgang til voksenlivet? Helhetlig oppfølging av ungdom med barnevernerfaring*. NTNU Samfunnsforskning Mangfold og Inkludering **Antall sider: 219**
- Reegård, K. (2021). Mellom omsorg og kontroll - et velferdsprofesjonsperspektiv på oppfølging av ungdom utenfor opplæring og arbeid. *Nordisk Velfærdsforskning*(1), 8-19. **Antall sider: 12**
- Rugkåsa, M. (2011). Velferdsambisiositet - sivilisering og normalisering. *Norsk antropologisk tidsskrift*, 22(3-4), 245-256. **Antall sider: 12**
- Sande, E., Linge, T. E., & Rasmussen, M. C. (2017). *Vergemålsloven - og utlendingsloven kapittel 11 A med kommentarer*. Gyldendal. Innledning, Kap 1, Kap 2, Kap 4, Kap 5, Kap 6 **Antall sider: 334**
- Sælør, K. T., Bjørlykhaug, K. I., Bank, R.-M., & Johnson, T. A. (2019). Møter i mørket - økonomiske helseproblemer, subsidier og det sosiale liv. *Tidsskrift for velferdsforskning* (Årgang 22, nr. 2), 110-125. **Antall sider: 16**
- Villadsen, K. (2004). *Det sociale arbejdes genealogi*. Hans Reitzels Forlag. Kap 1, Epilog, **Antall sider: 34**

Totalt antall sider: 1132

